

HELSINGIN YLIOPISTO

Läänitykset ja reduktio Espoossa 1680–1700

Historian maisteriohjelma, suomenkielinen
Maisterintutkielma

Laatija:
Jaakko Tanhola

Ohjaaja:
Professori Anu Lahtinen

13.11.2025
Helsinki

Tiedekunta: Humanistinen

Koulutusohjelma: Historian maisteriohjelma

Opintosuunta: suomenkielinen

Tekijä: Jaakko Tanhola

Työn nimi: Läänitykset ja reduktio Espoossa 1680–1700

Työn laji: Maisteritutkielma

Kuukausi ja vuosi: Marraskuu 2025

Sivumäärä: 69

Avainsanat: Reduktio, kartano, Espoo, komissio, aateli,

Ohjaaja tai ohjaajat: Anu Lahtinen

Säilytyspaikka: Helsingin Yliopiston kirjasto

Muut tiedot:

Tiivistelmä:

Tutkielmani tarkastelee Kaarle XI:n isoa reduktiota ja sen vaikutuksia espoolaisiin kartanoihin ja aatelisiin vuosina 1680–1700 tapaustutkimuksen menetelmin. Tarkastelen tutkimuksessa viittä esimerkkitapausta Espoosta. Ne ovat Espoonkartanon, Albergan, Mäkkylän, Kvisbackan ja Björnvikin kartanot. Näiden omistajia olivat Wredet, Gyldenärit, Svanfeltit, Silfversvanit ja von Bönhardt. Kartanot olivat aatelisten hallussa kruunulta saatuina lahjoituksina. Lisäksi Espoossa oli vielä muita kartanoita ja aatelissukuja, joita sivuan tutkimuksessa.

Tavoitteena tutkielmassa oli selvittää, miten reduktio toteutettiin Espoossa. Toisena selvitän, millaisia läänityksiä Espoossa oli tutkimusajankohtana. Kolmantena tarkastellaan, miten Espoossa toimivat aateliset vaikuttivat reduktioprosessiin. Tutkimuksen lähdeaineisto on etsitty Kansallisarkistosta, Riksarkivetista ja Espoonkartanon arkistosta. Keskeinen viranomaisen Espoon reduktiossa on Uudenmaan ja Hämeen läänin reduktiokomissio. Lähdeaineisto muodostuu viranomaisten ja aatelisten kirjeistä, komission pöytäkirjoista, reduktiotutkimuksista, tiliaineistosta, oikeustapauksista ja hallitsijan lähettämistä kirjeistä. Lähteitä lähestyn lähilukumetodilla ja perinteisen historiantutkimuksen menetelmin.

Espoossa kartanot pysyivät omistajillaan reduktiosta huolimatta. Reduktiossa niistä peruutettiin osia kruunulle. Joidenkin kartanoiden velvollisuuksia lisättiin määräämällä ne suorittamaan ratsupalvelusta. Toiset jätettiin omistajilleen määräämällä lahjoituksina eliniäksi. Kartanot olivat Espoossa suhteellisen pieniä ja köyhiä, Espoonkartanoa lukuun ottamatta. Aateliset pystyivät vaikuttamaan reduktioprosessiin valituksilla, anomuksilla ja verkostoilla sekä tilusvaihoilla.

Tutkielmani vahvistaa aiempaa käsitystä reduktion vaikutuksista kartanoihin ja aateihin. Se ei ollut niin suuri muutos, kuin vanhemmassa tutkimuksessa on esitetty. Voidaan havaita, että aatelisten vaikuttamiskeinot olivat suhteellisen tehokkaita, sillä monissa tapauksissa päätökset muuttuivat heille edulliseen suuntaan.

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
1.1	Tutkimuskysymys ja -kohde	2
1.2	Aiempi tutkimus	4
1.3	Lähteet	6
2	Ison Reduktion tausta	16
2.1	Valtakunnassa – Kehitys kohti isoa reduktiota	19
2.2	Suomessa – Läänitykset suuret ja pienet	21
2.3	Verotus on ongelman ydin	22
3	Espoon kartanot ja rälssi reduktion aikaan	25
3.1	Yleiset huomiot	25
3.2	Paikalliset aatelissuvut ja kartanot	26
3.2.1	Espoonkartano	34
3.2.2	Alberga	37
3.2.3	Björnvik	38
3.2.4	Kvisbacka	39
3.2.5	Mäkkylä	41
4	Peruutukset, muutokset ja valitukset	42
5	Johtopäätökset	55
	Liitteet	61
	Lähteet ja kirjallisuus	62

1 Johdanto

Reduktioita on tarkasteltu mielenkiinnolla Suomen historiassa aina 1800-luvulta asti, jolloin sitä alettiin tutkia myös Ruotsissa. Reduktion merkitys ja vaikutukset oli eräs suomalaisen ja ruotsalaisen historiantutkimuksen suuri keskustelu 1900-luvulla. Tällöin kotimaisen historiantutkimuksen keskiössä oli suomalainen talonpoika sekä nationalistiset tutkimuskysymykset Ruotsin valtakunnan osien ja kansojen välisistä suhteista. Näinpä erityisesti vanhemmassa tutkimuksessa korostuu talonpoikien asema suhteessa aateliin. Jo aikalaiset 1600-luvulla puhuivat lahjoitusmaiden ja reduktioiden vaikutuksesta talonpoikien perinteiseen asemaan vapaina miehinä ja valtiosäätynä, ja sieltä aihe periytyi historioitsijoille. Reduktiota on tarkasteltu vähemmän aatelin tai hallinnon näkökulmasta. Erityisesti pienemmät läänitykset vaikuttavat jääneen vähemmälle huomiolle, osittain lähteiden puuttumisen takia.

Reduktion osalta on keskeistä muistaa, että siinä oli kyse yhtä aikaa monista asioista. Prosessiin kietoutuu Ruotsin valtakunnan sisä- ja ulkopolitiikkaa, valtiontalous, aatelin ja talonpoikien yhteiskunnallinen asema, sukuoikeudet, päivätyöt ja ennen kaikkea verotus, unohtamatta sotalaitoksen kehitystä ja ruotujakoa. Reduktio yksinkertaistetaan usein maiden tai lahjoitusten peruuttamiseksi takaisin kruunulle. Tämä hämärtää sitä, että lahjoituksissa oli kyse ennen kaikkea talonpoikien veroista eikä ensisijaisesti maasta. Reduktion, maanomistamisen ja läänittämisen suhdetta toisiinsa on vaikea hahmottaa, sillä käsitys omistajuudesta oli 1600-luvulla erilainen kuin nykyaikana.¹ Maanomistus, hallinta ja käyttö eivät olleet kovinkaan yksiselitteisiä. Reduktio liittyy keskeisesti myös itsevaltiuden syntyyn Ruotsissa, sillä ilman reduktiota ylhäisaatelin vaikutusta olisi ollut hyvin vaikea vähentää. Kaiken kaikkiaan reduktio on ollut hyvin kokonaisvaltainen muutos, joka on vaikuttanut syvästi niin vallan huipulla kuin paikallistasollakin.

¹ Haikari 2009, 249.

1.1 Tutkimuskysymys ja -kohde

Tässä tutkimuksessa on tarkoituksena tarkastella reduktion toteuttamista hallinnollisena prosessina paikallistason esimerkkien kautta. Tarkoituksena tutkimuksessa on selvittää:

- Miten reduktion vaatimat peruutukset käytännössä toteutuivat Espoossa?
- Millaisia olivat läänitykset Espoossa tutkimusajankohtana?
- Mitkä olivat Espoon seudun aatelisten ja sukujen reaktiot ja vaikuttamiskeinot prosessiin ja sen lopputulokseen?

On oletettavaa, että rikkaat ja vaikutusvaltaiset suvut kykenivät vaikuttamaan reduktioprosessiin paremmin kuin köyhemmät alemman aatelin jäsenet. Samoin on mahdollista, että vaikuttamiskeinoja on ollut laaja skaala, esimerkiksi hallinnollisia valituksia, taikka erilaista niskurointia. Esimerkeiksi on valittu joukko aatelissukuja ja säterikartanoita Espoosta, koska Espoosta ei ole laadittu kovin uusia paikallishistorioita eikä pitäjän reduktiota ole tutkittu erillisenä aiheena. Erityisesti uuden ajan alun ja 1600-luvun tutkimus Espoon alueelta on jo melko vanhaa. Tutkimuksen ajankohdan olen rajannut vuosiin 1680–1700, koska ensin mainittuna vuonna alettiin valtakunnallisesti valtiopäivien ensimmäisellä päätöksellä järjestellä isoa reduktiota. Merkittävimmät reduktiotoimet ja päätökset oli suoritettu vuoteen 1700 mennessä. Kuitenkin vasta vuonna 1723 toteutuivat viimeiset esimerkkien sätereihin kohdistuvat reduktioon liittyvät toimenpiteet Espoossa.²

Espoo valikoitui aiheeksi myös osittain siksi, että alueella ei ollut juurikaan suurläänityksiä, vaan etupäässä hajanaisemmin tarkasteltuja vähäpätöisempiä alemman aatelin omistuksia. Näitä on tutkittu vähemmän kuin suurläänityksiä, eli kreivi- ja vapaaherrakuntia. Espoo edustaa kuitenkin monipuolisesti 1600-luvun lopun erilaisia kartanoita, eritasoisia aatelisia ja eteläsuomalaista maaseutua. Alue oli tarkasteltavana ajanjaksona ollut jo pitkään vakiintunut osa Ruotsin valtakuntaa, joten siellä toteutettu reduktio oli erilainen kuin Ruotsin Itämeren maakunnissa.

² Ramsay 1984a, 369.

Espoo oli ollut itsenäinen kirkkopitäjä jo 1400-luvulta lähtien; Ensimmäinen maininta tästä on vuodelta 1458.³ Espoon nimismiespitäjä ja kirkkopitäjä eivät aina 1600-luvulla vastanneet toisiaan, vaan raja Helsingin pitäjän kanssa oli häilyvä.⁴ Tässä tutkimuksessa Espoon rajat on ymmärretty sellaisina kuin ne olivat noin vuonna 1680, mikä vastaa jokseenkin nykyisiä rajoja tietyin poikkeuksin.⁵ Pitäjänrajoihin tuli tosin muutoksia tarkasteltavana ajanjaksona. Alempien hallintoelimien osalta Espoo oli vuonna 1634 tehdyssä läänijaossa määrätty Uudenmaan ja Hämeen lääniin, johon se kuului koko tässä tarkasteltavan ajanjakson.⁶ Vanhemmat ja epävirallisiksi muuttuneet jaot kuitenkin kummittelevat hallinnollisissa asiakirjoissa alituisesti.

Uuden maaherran ja lääninhallituksen sijaintipaikaksi tuli läheinen, joskin piskuinen, Helsingin kaupunki. Ainakaan etäisyys keskusvallan edustajiin ei siis Espoosta ollut suuri. Oikeudenhoidon kannalta Espoon pitäjä oli niin kuin muutkin maaseutupitäjät, muodostaen yhden kärjäkunnan kuuluen ensin Hattulan ja Raaseporin tuomiokuntaan ja 1689 jaon jälkeen Raaseporin tuomiokuntaan. Kihlakunnanoikeus kiersi Espoossa 1600-luvun lopun ja 1700-luvun alun vuosina kuten muuallakin maassa, istuen talvi-, kesä- ja syyskäräjiä sekä tarpeen ilmetessä ylimääräisiä käräjiä. Espoon asukasluvuksi on arvioitu vuoden 1694 henkikirjojen pohjalta noin 1800 henkeä.⁷ Arvio on vanha, joten se saattaa olla epäluotettava.

Reduktiosta on vaikeaa tehdä tutkimusta aineistojen monimutkaisuuden ja vaikeaselkoisuuden vuoksi. Reduktion tutkimista prosessina mutkistaa myös se, että sen toteutuminen vei vuosikymmeniä, paikoin lähes vuosisadan. Toteuttaminen hajautettiin ainakin kolmelle eri viranomaiselle, jotka toimivat osittain samanaikaisesti. Näiden lisäksi olivat Uudellamaalla vielä erilaiset väliaikaiset komissiot. Lisäksi tulevat normaalit uuden ajan alun tutkimisen vaikeudet, kuten asiakirjojen vaikeaselkoisuus ja hajanaisuus. Prosessin tutkimuksen kannalta on valittava, kuinka paljon keskittyy ihmisiin, jotka olivat prosessin taustalla, ja kuinka paljon maaomaisuuteen ja tiloihin. Olen kuitenkin päätenyt kertomaan jonkin verran tilanomistajien ja näiden perheiden sukutaustasta.

³ Ramsay 1984a, 37.

⁴ Ramsay 1984b, 31.

⁵ Ramsay 1984b, 194.

⁶ Ramsay 1984b, 34.

⁷ Ramsay 1984b, 129.

Espoon ja koko pääkaupunkiseudun räjähdysmäinen kasvu 1900-luvulla tekee Espoon tutkimisesta mielenkiintoista, sillä alue on muuttunut todella perinpohjaisesti. Edes sadan vuoden takaisesta maalaismaisemasta ei ole suurimmassa osassa Espoossa mitään jäljellä, puhumattakaan sitten 1600-luvun maamerkeistä. Itselläni ei myöskään ole minkäänlaisia tunne- tai sukusiteitä Espooseen tai tutkimuksessa mainittuihin sukuihin.

1.2 Aiempi tutkimus

Tutkimukseni voidaan liittää muutamaa eri historian osa-alueen tutkimusperinteeseen. Yhteyksiä löytyy aatelin tutkimukseen ja kartanoiden historiaan, maaseudun ja talonpoikien tutkimukseen, talous- ja yhteiskuntahistoriaan sekä ennen kaikkea hallintohistoriaan. Aiempaa tutkimusta aiheesta on suhteellisen runsaasti, ja sen voi jaotella muutamalla eri tavalla, ainakin yleisesityksiin ja paikallistutkimuksiin. Yleisesitykset keskittyvät lähinnä suurläänityksiin, koska niiden yhteiskunnallinen vaikutus oli suurin, ja niistä on syntynyt ja säilynyt enemmän lähteitä kuin pienemmiltä läänityksiltä.

Pieniä kartanoita hallittiin paikallisesti, jolloin donataarin eli lahjoituksen haltijan ja tämän edustajien välistä kirjeenvaihtoa ei ole syntynyt tai ainakaan säilynyt. Espoossa läänitykset olivat pieniä, poikkeuksena tästä tosin itse Espoonkartano. Monet suurläänityksiä koskevat tutkimukset sivuavat itse reduktion suorittamista vain ylimalkaisesti, mutta olen hyödyntänyt niitä aiheen taustoituksessa. Yleisesityksistä läänityksiin on perehtynyt laajasti Mauno Jokipii teoksellaan *Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat*.⁸ Hyvä perusteos on ollut myös Petri Karosen *Pohjoinen suurvalta*.⁹

Paikallishistorioista tärkein on August Ramsayn Espoo-kirjasarjassa alun perin jo 1936 julkaistu *Espoo. 2, Espoon pitäjä ja Espoon kartano 1600-luvulla*. Tästä teoksesta olen käyttänyt sen 1984 julkaistua suomennosta. Teoksessaan Ramsay kyllä käsittelee Espoon pitäjän eri tilojen ja säterien kohtalot hyvinkin tarkkaan, mutta itse reduktioprosessiin ei perehdytä kovin syvällisesti. Ramsay on painottanut ennen

⁸ Jokipii, *Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat I*; Jokipii, *Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat II*.

⁹ Karonen, *Pohjoinen suurvalta*.

kaikkea maanomistusta ja isäntäketjujen muodostamista eri tiloille. Eri tilojen omistushistoria kattaakin noin puolet teoksesta.

Ramsayn sinänsä ansiokas tutkimus kärsii jonkin verran puutteellisesti merkityistä lähteistä ja viitteistä. Isäntäketjujen korostuminen maaomaisuutta tutkittaessa saa miettimään, onko Ramsaylla ollut tässä jotain erityistä syytä löytää niitä. Muina vakavina puutteina voi mainita, että teoksen tilaluettelo vaikuttaa olevan puutteellinen. Siinä ei mainita kaikkia Espoossa olleita tiloja, vaan olen huomannut joidenkin puuttuvan. Samoin Ramsaylta puuttuu osa pitäjän läänityksistä, ja niillä vaikuttaneista suvuista. Toiset hän mainitsee, toiset hän sivuuttaa kokonaan. Lisäksi hän vain ohimennen mainitsee rajapiiritilat ja niihin kohdistuvat vaikutukset. Hän vaikuttaa keskittyneen vain niihin tiloihin ja henkilöihin, joilla on ollut säteri tai muuten huomattava määrä lahjoituksia Espoossa. Luonnollisesti Ramsay ei mainitse aatelisten mahdollisia omistuksia toisilla paikkakunnilla. Hänen työnsä on ennen kaikkea pitäjänhistoria, jolle ne ovat sivuseikka.

Puutteistaan huolimatta teos on erittäin keskeinen, sillä siitä käy ilmi, mitkä Espoon tilat ovat olleet läänitettyinä ja mitä kartanoita alueella on ollut, sekä kaikkien tilojen perinpohjaisen oloinen omistushistoria. Teos on niin oleellinen, että lähes kaikki paikallishistoriat käyttävät sitä lähteenään. Lisäksi olen käyttänyt muita Espoon paikallishistorioita. Näistä uusin ja tieteellisesti korkealaatuisin on Espoon kaupunginmuseon julkaisema *Espoonkartano kuninkaantien varrella*.

Temaattisesti reduktio linkittyy läheisesti maatalouden historiaan, olihan läänittämisessä kyse lopulta maatalouden tuoton keräämisestä veroina, muun muassa. Näin ollen on vaikea sivuuttaa erityisesti Eino Jutikkalan tutkimuksia Suomen maataloudesta, kartanoista tai talonpojista.¹⁰ Osa näistä tutkimuksista on jo vanhentuneita, ja varsinkin teoksessa *Suomen kartanot ja suurtilat* on käsitykseni mukaan ongelmia tarkoitushakuisten tulosten kanssa, mutta siinä on saatavilla tiloista hyviä perustietoja, jotka ovat käyttökelpoisia.¹¹ Paljon on keskitytty reduktion poliittisiin vaikutuksiin, mutta vähemmän on tutkittu prosessin vaikutusta koko aatelin varallisuuteen, koska lähdeaineistot ovat siihen ilmeisesti kovin puutteelliset.

¹⁰ Rasila, Jutikkala, ja Mäkelä-Alitalo, *Suomen maatalouden historia*; Jutikkala, *Läntisen Suomen Kartanolaitos Ruotsin Vallan Viimeisenä Aikana*; Jutikkala, Kaukiainen, ja Åström, *Suomen taloushistoria*.

¹¹ Nikander ja Jutikkala, *Suomen kartanot ja suurtilat. I*.

Toisaalta on tarkasteltu paikallistason muutoksia. Tätä on tehty erityisesti opinnäytetöissä, joista erityisesti mainitsen Simo Lahtelan Espoon alueen karttoja käsittelevän pro gradu -työn, joka käsittelee Espoon varhaisia karttoja.¹²

Hallintohistoriallisesti reduktio kytkeytyy verotukseen, jota on tarkastellut Antti Kujala tutkimuksissaan ja teoksissaan.¹³ Verotuksen ymmärtämisen osalta Kujalan teokset ovat suorastaan korvaamattomia. Verotus, maankäyttö ja maanomistus sekä reduktio linkittyvät toisiinsa. Lisäksi taustoitukseksi olen käyttänyt Mirkka Lappalaisen teoksia. Hallintohistorian osalta tärkeä on ollut myös Janne Haikarin väitöskirja Satakunnan maaseudun hallinnosta ja virkamiehistä.

Tutkimuksen kannalta oleellisten henkilöhistorioiden osalta olen hyödyntänyt jo mainittuja paikallishistorioita sekä Kansallisbiografia-verkkojulkaisua. Täältä olen poiminut ja vahvistanut esimerkiksi Wredejä ja Kaarle XI:tä koskevia tietoja. Käsitteiden osalta olen hyödyntänyt runsaasti Förvaltningshistorisk ordbokia.

1.3 Lähteet

Metodi on ollut tässä työssä yksinkertainen ja historiantutkimukselle perinteinen lähdekritiikki ja alkuperäislähteiden systemaattinen etsintä, lukeminen ja tulkinta. Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt Kansallisarkiston ja Riksarkivetin sekä Espoon kaupunginmuseon arkistomateriaaleja, erityisesti Kansallisarkiston ja Riksarkivetin digitoituja arkistoja. Riksarkivetin materiaalien käyttöä on toistaiseksi haitannut se, että reduktioon liittyviä aineistoja ei ole Ruotsissa lainkaan digitoitu. Arkistolähteiden löytäminen esimerkeiksi valituista kartanoista on kohtuullisen hankalaa, sillä lähteet ovat hajanaisia sekä fragmentaarisia, ja ne ovat hajaantuneet useisiin eri arkistoihin. Samaan aikaan lähteiden määrä on melko suuri, tuhansia ja satoja sivuja. Tämä vaikeuttaa oleellisesti merkityksellisten seikkojen löytämistä epäoleellisen tiedon massasta. Olen käyttänyt Ramsayn teoksen viitteitä runsaasti apuna.

Säterien ja sukujen lähteitä on säilynyt melko vaihtelevasti. Lähinnä näitä on Espoonkartanosta sen omassa arkistossa. Etupäässä säilyneet asiakirjat ovat erilaisia

¹² Lahtela, ”Espoon pitäjän kylät nuoremmilla geometrisilla kartoilla 1691–1706”.

¹³ Kujala, ”Kronan, adeln och bönderna i sydvästra Finland 1640–1700”; Kujala, kruunu, aateli ja talonpojat 1630–1713; Kujala, Voudintileistä veroparatiiseihin.

viranomaislähteitä. Olen esimerkiksi tutkinut tuomiokirjoja, säteriluetteloita ja eri reduktioviranomaisten tuottamia asiakirjoja. Tärkeitä arkistonmuodostajia ovat Uudenmaan ja Hämeen läänin lääninhallitus sekä paikallinen ja valtakunnallinen reduktiokomissio. Tärkeitä asiakirjoja löytyy erityisen runsaasti myös läänintileistä ja maakirjoista. Asiakirja-aineistonkin kanssa törmää tulkintaan liittyviin ongelmiin, joita ovat kieli, käsiala ja yleinen sekavuus. Tulkinnan apuna olen käyttänyt Transkribus-tekoälyohjelmaa sekä erilaisia käännohjelmiä.

Lisäksi asiakirjakokonaisuudet eivät ole aina säilyneet kokonaan. Esimerkiksi Kansallisarkistossa olevat *Uudenmaan ja Hämeen läänin reduktiokomissiolle jätetyt kirjeet*, jotka olisivat säilyneinä hieno lähdekokonaisuus, ovat säilyneet vain osittain. Valitettavasti niissä ei ole säilynyt tietoja tähän tutkimukseen valituista esimerkeistä, vaikka niitä koskevia papereita on komissiolle mahdollisesti lähetetty.¹⁴ Nämä kirjeet ovat kuitenkin hyvä esimerkki siitä, millaista materiaalia jatkotutkimuksiin Espoon ja Uudenmaan reduktiosta on löydettävissä. Kirjeistä selviää kuitenkin monia Espoon läänityksiin liittyviä seikkoja.

Termistöstä todettakoon, että olen lähteiden tulkinnassa käyttänyt apunani *Förvaltningshistorisk ordbok* ja *Svenska akademiens ordbok*. Tässä yritän avata muutamia keskeisiä termejä, jotka voisivat muuten jäädä epäselviksi. Ensinnäkin säteri; Säteri on kameraalinen nimitys maatilalle eli kartanolle, jota asui aatelismies ja jonka omistaja nautti vapautta veroista ja muista kruunun maksuista.¹⁵ Säteri muodostui yleensä päätilasta ja hajallaan olevista rälssitiloista, joiden maanluonto vaihteli. Säterin toivottiin olevan säädynmukaisesti rakennettu ja viljelysten hyvässä kunnossa. Lisäksi se oli vapautettu ratsupalvelusta. Vuonna 1686 uusien säterien rakentaminen kiellettiin ja niiden maanluonto tehtiin muuttumattomaksi.¹⁶ Säterin perustamiseen piti ennen tätäkin olla lupa kuninkaalta tai maaherralta.¹⁷ Sätäreitä perustettiin joskus pelkästään verosuunnittelumielessä, mutta monesti toiveissa oli ilmeisesti oikean suurtilan ja asuinkartanon muodostaminen.¹⁸

¹⁴ KA, läänintilit, (6961a) Uudenmaan ja Hämeen läänin reduktiokomissiolle jätettyjä kirjeitä 1683, KA Astia.

¹⁵ ”Förvaltningshistorisk ordbok - säteri”.

¹⁶ Haggrén ja Koskinen 2020, 50; ”Förvaltningshistorisk ordbok - säteri”.

¹⁷ Kujala 2010, 23.

¹⁸ Kujala 2010, 56.

Lahjoitusmaista puhuttaessa donataari on yksinkertaisesti aatelismies tai joissain tapauksissa aatelinainen, jolle hallitsija on lahjoittanut rälssimaata. Aateluuskaan ei tosin ollut ehdoton vaatimus, mutta säännöt kiristyivät tässä suhteessa vuosisadan kuluessa. Donataarin oli kuitenkin hankittava aina uuden hallitsijan vahvistus eli immissio¹⁹ saadakseen täyden verotus- ja hallintaoikeuden tilaansa. Tällaisen vahvistuksen saaminen toi ainakin hieman turvaa reduktioita vastaan, sillä vahvistusta vaadittiin läänityksen säilyttämiseksi.

Uuden reduktion hallinnolliset vaikeudet olivat varmasti selviä jo aikalaisille. Olihan neljänneksenperuutusta tehty jo vuosikymmeniä. Kun valtiopäivät saivat aikaan ensimmäisen uuden reduktiopäätöksen vuonna 1680, oli neljänneksenperuutus ollut käynnissä jo 25 vuotta. Ensimmäinen hallinnollinen toimenpide Espossa vaikuttaa olleen vuoden 1681 talvikäräjillä toimeenpantu koko läänin kattanut tutkimus, jossa tutkittiin verotilojen, kaikenlaisten kruununtilojen ja sotilastilojen kunto, keskittyen erityisesti niihin tiloihin, jotka olivat olleet kruunulta pois luovutettuina. Tämän tutkimuksen perusteella syntynyt kokonaisuus on säilynyt nimellä *Uudenmaan ja Hämeen läänin reduktioasiakirjoja*.²⁰

Kyseinen tutkimus käsittää 116 aukeamaa ja kattaa koko Uudenmaan ja Hämeen läänin etelästä pohjoiseen. Tutkimukset on laadittu vuotuisten kesä- tai talvikäräjien yhteydessä vuonna 1681. Reduktio tutkimusten kirjausasussa ja muotoiluissa on suuria eroja pitäjittäin. Toisilla paikkakunnilla on selitetty laveasti, mistä on kysymys, toisin paikoin kirjattiin hyvin niukasti. Kaikista kylistä kirjattiin ainakin talojen määrä ja laatu, siis oliko kyseessä ratsutila, kruununtila vai verotila tai jokin muu. Samoin kirjattiin peltojen ja niittyjen laatu. Samoin kalavedet ja kalojen laatu mainittiin, sekä myös myllyt ja myllynpaikat. Erityisesti mainittiin aina metsien, polttopuun ja tukkien määrä. Kalastuksen osalta mainittiin aina se, oliko tilalla silakkavesiä. Kalavedet ja kalastus vaikuttavat olleen muutenkin oleellinen osa espoolaista taloutta ja siten myös kartanotaloutta.²¹

¹⁹ ”Förvaltningshistorisk ordbok - immission”.

²⁰ KA, Läänintilit, (6956) Uudenmaan ja Hämeen reduktioasiakirjoja (1681). KA astia.

²¹ Esimerkiksi kapteeni Silfversvan kiistelee käräjillä silakkavesistä everstiluutnantti Henrik Philip von Schlegelin kanssa Espoon syyskäräjillä vuonna 1696, juttuun liittyy se, ketkä olivat kenenkin läänityksiä, ja mikä kalastusoikeus kuului kellekin. Kihlakunnanoikeuksien renovoidut tuomiokirjat, Raaseporin tuomiokunta, (II KO a:4) Espoon kesäkäräjät 22.-23.6.1696 s. 388 KA Astia s. 197.

Ylipäänsä reduktiotutkimukseen kirjattiin kaikki se, mikä vaikutti kylän tilojen arvoon. Tosin mitään rahallisia arvioita ei esitetä. Sellaisia olisi varmaan ollutkin hankalahkoa hankkia käräjillä nopeasti laadituissa tutkimuksissa. Lautamiesten arviot tilojen varallisuudesta ja peltojen ja niittyjen laadusta olivat melko suurpiirteisiä. Ilmeisesti maan ja tilojen arvon määrittäminen oli muutenkin reduktion suuria haasteita.²² Aineisto vaikuttaa nopean hallinnollisen toiminnan tulokselta, ja sen laadinnassa on ilmeisesti tehty poikkeuksellisia ratkaisuja, esimerkiksi yhdistelemällä useita hallinnollisia nimismiespitäjiä yhteen tutkintopaikkaan.

Hattulan ja Raaseporin kihlakunnan tuomarina toimi tutkimuksia laadittaessa vapaaherra, ratsuväen eversti Arvid Horn (1637–1692), (Joensuun sukuhaaraa). Arvid Horn oli jo muuttumassa epätyypilliseksi tuomariksi, sillä hänen aiemmat ansionsa olivat sotilaallisia ja häneltä puuttui muodollista koulutusta.²³ Hän suoritti reduktiotutkimukset kihlakunnassaan. Espoon osalta tutkimus suoritettiin helmikuun lopussa 1681, Hattulan talvikäräjien yhteydessä. Toimi aloitettiin lukemalla maaherralta tammikuussa tullut kirje asiasta, jonka sisällöstä ei valitettavasti ole tietoa.²⁴ Mainittava seikka on, että reduktiotutkimukset on saatu alkuun näin nopeasti. Asiasta päättäneet valtiopäivät olivat kuitenkin hajaantuneet vasta joulukuussa.

Uutta reduktiota perustettiin pian suorittamaan uusi viranomainen: reduktiokomissio. Sen työtä helpottamaan perustettiin pian paikallisia reduktiokomissioita eli paikalliskomissio. Tästä syystä perustettiin kaikkiin Suomenkin lääneihin omat komissiot. Uudenmaan ja Hämeen läänin reduktiokomissio perustettiin muiden ohella 1683. Tähän vaikutti reduktion laajeneminen vielä vuosien 1682–1683 valtiopäivillä ja varsinaisen komission suunnaton työtaakka. Paikalliskomissiossa oli jäsenenä maaherra ja komissaari sekä muita läänin virkamiehiä alemmissa tehtävissä. Paikalliskomissiossa piti ainakin periaatteessa olla mukana myös joku varsinaisen reduktiokomission jäsen.²⁵ Uudellamaalla komissiossa toimi komissaarina varamaaherra Johan Gripenberg, aateloitu sotakomissaari. Maaherra Axel Rosenhane toimi komissiossa toisena komissaarina, mutta Gripenberg oli se, joka työn tosiasias-
sa

²² Haikari 2020, 225.

²³ Karonen, Villstrand ja Haapala 2021, 146.

²⁴ KA, Läänintilit, (6956) Uudenmaan ja Hämeen reduktioasiakirjoja. fol. 9, KA Astia, s. 11.

²⁵ "Förvaltningshistorisk ordbok - provinskommission".

suoritti. Alun perin komissaariksi nimitettiin Carl Falkenberg,²⁶ mutta koska hänellä oli vastaavia tehtäviä Itä-Suomessa ja muutenkin vähän aikaa tämän komission työlle, sai Gripenberg Uudenmaan ja Hämeen vastuulleen.

Läänissä toimi samaan aikaan myös kuninkaallinen komissio, joka järjesti ruotujakoa vuodesta 1682 alkaen. Uudenmaan ja Hämeen reduktiokomissio sekoittuu lähteissä ja toiminnassa suuresti tähän komissioon, joka vaikuttaa olleen monissa käytännön seikoissa sama komissio. Gripenberg pyrki hyötymään henkilökohtaisesti roolistaan ja siinä onnistuikin, vaikkakin hänen omistuksensa sijoittuivat Helsingin pitäjään.²⁷ Tässä suhteessa hän muistuttaa Fabian Wredeä, joka myös käytti hyväkseen reduktiokomission virkaansa. Kuitenkin komissiolle jätetyt kirjeet oli osoitettu lähes poikkeuksetta maaherralle, mutta lisäksi usein myös reduktiokomissiolle, jota tituleerattiin useimmin kuninkaalliseksi komissioksi.

Kirjeissä ei nimetä erikseen komission virkamiehiä, paitsi toki itse komissaarit eli maaherra ja sotakomissaari Gripenberg. Muita henkilöitä tosin saatetaan mainita tekstissä. Yleisin vastaanottaja on maaherra. Eräs selitys tälle voi olla se, ettei varamaaherran ja maaherran välillä tehty eroa, tai että kirjelmä tarkoituksella osoitettiin korkea-arvoisemmalle virkamiehelle. Saapuneet kirjeet on niihin tehtyjen merkintöjen mukaan esitelty lääninkonttorissa, joten oletettavasti komission toiminta keskittyi sinne. Samoin on komissioiden lähtevät kirjeet päivätty Helsingissä.

Paikallisen reduktiokomission asiakirjat ovat hajaantuneet Tukholman Riksarkivetin ja Helsingin Kansallisarkiston välille. Helsingissä molempien Uudenmaan komissioiden paperit ovat läänintilien joukossa. Riksarkivetissa koko valtakunnan paikalliset reduktiokomissiot muodostavat oman arkistonsa, *Lokala reduktionskommissioner i Sverige och Finland*. Ruotsin puoleisista lääneistä on monista säilynyt paikalliskomissioiden arkistoja, mutta Suomesta vain Turun ja Porin sekä Uudenmaan ja Hämeen lääneistä. Näistä yksikään ei ole säilynyt täydellisenä. Parhaimmin säilynyt kokonaisuus on valitettavasti Uplanti, ja toiset läänit ovat kadonneet kokonaan. Riksarkivetissa on säilynyt yksi sidos, *Reduktionskommissionen i Nylands och Tavastehus län*, joka käsittää 700 aukeamaa. Puhun tässä yhteydessä aukeamista, koska sivut on numeroitu folioittain. Samaa kokonaisuuteen on talletettu

²⁶ Kaarle XI:n ohjeet paikallisille reduktiokomissioille 18.4.1683. RA, Riksregistraturet, SE/RA/1112.1/B/476 (1683) fol. 540.

²⁷ Kuisma 1990, 207.

ilmeisesti myös myöhemmin lääninhallitukselle saapuneita reduktioasioita. Arkistoluetteloiden mukaan Riksarkivetissa olisi pitänyt olla vielä toinen samanlainen sidos, mutta se on Riksarkivetilta kadonnut löytymättömiin, vieden mukanaan kokonaisuuden sisällysluettelon.

Ennen kaikkea Uudenmaan ja Hämeen läänin reduktiokomission arkistossa on hallitsijoiden lahjoituskirjeitä ja niiden vahvistuksia. Jokaisen hallitsijan ja holhoojahallitusten oli periaatteessa vahvistettava edeltäjiensä antamat lahjoitukset.²⁸ Näin ollen lahjoituskirjan ja sen vahvistusten kopiot olivat oleellisia selvitellessä lahjoitusten hallintasuhteita. Lahjoitus- ja vahvistuskirjeiden ketju, joka alkaa yleensä aatelisen saatekirjeellä, on tyypillisin asiakokonaisuus. Useimmiten asiat ovat huomattavasti monimutkaisempia, jolloin asiakokonaisuuteen liittyy muita asiakirjatyyppisiä. Mitä epämääräisempi oikeus donataarilla oli lahjoituksiinsa, sitä enemmän reduktioprosessi tuotti paperia. Myös omistusketjun pituus vaikutti paperin määrään. Mitä pitempään lahjoitus oli kulkeutunut aateliselta toiselle, sitä pidempi omistusketju piti komissiolle selvittää.

Pisimmillään omistuksia todisteltiin 1400-luvulle asti, eivätkä 1500-luvun loppupuolen asiakirjat ole lainkaan tavattomia. Pitkä omistusketju, joka pystyttiin todistamaan, oli melko varma suoja reduktiolta. Näin oli teoriassa koska reduktio koski pääsääntöisesti tiloja, jotka oli luovutettu Kustaa II Aadolfin kuoleman jälkeen. Tila, jonka aatelinen omistus pystyttiin asettamaan kyllin kauas menneisyyteen, oli siis periaatteessa vanhana rälssimaana turvassa reduktiolta. Suurin osa asiakirjoista liittyy lahjoituksen oikeutukseen.

Lahjoituskirjeiden ohella asiakirjojen joukossa on myös kaupp- ja panttikirjoja. Näillä pyrittiin ilmeisesti todistamaan, että jokin alue oli siirtynyt aatelille ilman kruunun lahjoitusta. Lisäksi joukossa on joitain testamentteja, joilla todisteltiin perinnöksi tulleiden lahjoitusten omistajuutta. Samoista syistä mukana on joitain Turun kuninkaallisen hovioikeuden tuomioita, joissa selvitetään omistussuhteita. Joissain tapauksissa, missä on mukana talonpoikia, on mukana myös käräjäpöytäkirjojen otteita. Yleensä näilläkin otteilla on vahvistettu kauppoja tai omaisuuden ja oikeuksien siirtymiä.

²⁸ ”Förvaltningshistorisk ordbok - immission”.

Paikalliskomission kirjeistä lähes kaikki on kirjoitettu ruotsiksi, mutta muutamat on laadittu saksan kielellä. Muusta tekstistä erottuvasti saatekirjeiden osoitteet on saatettu laatia aikakauden muodin mukaan ranskaksi. Asiakirjoissa naisia mainitaan melko vähän, yleensä testamenttiasioden kohdalla, mutta muutamassa kohden he ovat hoitaneet omia asioitaan omalla nimellään. Yleensä siis kirjeillä ja muilla asiakirjoilla on vahvistettu kauppoja tai omaisuuden ja oikeuksien siirtymiä joko kruunulta aatelille tai aatelisten välillä. Lähes kaikki kirjeet ja suurin osa muista asiakirjoista ovat kopioita. Tämä on merkitty asiakirjoihin samanlaisina toistuvien merkinnöin.

Komissionhan piti selvittää, oliko donataari oikeutettu pitämään läänityksensä vai tuliko se palauttaa kruunulle. Silloin oleellisia kysymyksiä olivat lahjoituksen laillisuus, omistajuus ja sen arvo. Lisäksi oli kysymys ansaitsemisesta. Aatelisten oli pitänyt ansaita lahjoituksensa kruunun palveluksessa. Toki rahalla maksettu rälssiksi osto oli mahdollista, mutta palvelus oli tavallinen tapa. Erityisesti sotapalveluksesta palkittiin lahjoituksin, mutta myös virkamiehiä palkittiin läänitetyillä tiloilla.

Mitä heikompi donataarin oikeudellinen suhde lahjoitukseen oli, sitä enemmän kirjeissä vaikuttaa vedotun ansaitsemiseen: siihen, että donataari itse ja hänen sukunsa olivat olleet kruunun uskollisia palvelijoita. Osittain tällainen on varmastikin myös aikakaudelle tyypillistä retoriikkaa. Uskollisuutta kruunulle ja palvelusten merkitystä saatettiin todistella erilaisin asiakirjoin. Esimerkiksi omaa asemaa saatettiin pönkittää vanhoilla palvelustodistuksilla. Saatettiin laatia myös kertomus suvun ansioista ja kruunulle tehdyistä palveluksista. Lisäksi saatettiin toimittaa tunnettujen henkilöiden laatimia kirjelmiä, joissa vakuuteltiin kirjoituksen kohteen hyviä ominaisuuksia. Erilaisten rasiusten ollessa oleellisia mainittiin usein myös tiloihin ruotujaossa mahdollisesti kohdistetut velvoitteet, joita saatettiin todistella sitä koskevilla kirjeillä.

Erikoisimpia tapauksia, joita asiakirjoista löytyy, ovat salpietariavun läänittämiset. Ilmeisesti ne ovat olleet paikalliskomissiollekin hankalia tapauksia, koska niistä on syntynyt paljon asiakirjoja. Oletettavasti saavutetun hyödyn määrän arviointi on ollut hankalaa, ja siten läänityksen arvon määrittely on tuottanut päänvaivaa.

Toinen oleellinen kysymys komissiolle oli lahjoituksen arvo, eli sen laskennallinen verotuotto. Jos se ylitti tietyn summan, niin reduktiopäätösten mukaan läänitys tuli

peruuttaa kruunulle. Tästä syystä asiakokonaisuuksiin laadittiin mukaan erilaisia laskelmia. Usein mukana oli myös otteita maakirjoista. Lisäksi lahjoituksen arvoon vaikutti jo toteutetut peruutukset. Kirjeissään aateli vetosi ahkerasti jo aiemmin reduktiokollegion tekemiin ratkaisuihin ja jo toteutettuun neljänneksenperuutukseen. Se oli toteutettu veron muodossa, ja veron maksamisesta annetut todistukset olivat komissiolle oivaa pohjatietoa päätöksille. Aatelisten kannalta kannatti todistella, että heiltä oli jo peruutettu paljon, jolloin heiltä ei ehkä enää vietäisi niin paljon.

Helsingissä Kansallisarkistossa puolestaan on säilynyt 153 aukeamaa ja osittainen sisällysluettelo. Kokonaisuuden nimi on *Uudenmaan ja Hämeen läänin reduktiokomissiolle jätetyt kirjeet*. On mahdollista, että tämä vain osittain säilynyt kokonaisuus on fragmentti Riksarkivetin kadonneesta sidoksesta. Oletuksen puolesta puhuu se, että aineisto on hyvin saman kaltaista ja siellä esiintyy samoja henkilöitä. Sitä vastaan puhuu se, että sivunumeroinnin tyyli ei täsmää. Lisäksi asiakirjoissa on joitain asiakirjatyyppisiä, joita ei ole Tukholmassa säilyneessä kokonaisuudessa. Samankaltaisuudet ovat kuitenkin suuria. Molemmissa kokonaisuuksissa kirjeet ovat yleensä muodollisia kirjeitä, tai sitten kopioituja asiakirjoja. Kuitenkin Helsingin kokonaisuus sisältää joitain kirjeitä, jotka ovat sävyltään astetta epämuodollisempia. Tästä todistaa esimerkiksi puhuttelu ”kära bröder”²⁹. Vaikka tämä ei vielä 1600-luvun kirjeiden kielenkäytössä ole mitenkään intiimiä, niin on se epämuodollista verrattuna toisten asiakirjojen pitkiin titteleihin. Helsingin kirjeissä on säilynyt myös joitain tietoja tilojen vaihdoista, vaihtokirjeitä ja -laskelmia.

Paikallisen reduktiokomission pöytäkirja-aineistoa on säilynyt muissa kokonaisuuksissa, mutta se on melko epäselvää. Ilmeisesti eri komissioiden asiakirjat ovat sekoittuneet jossain vaiheessa toisten toimijoiden asiakirjojen kanssa. On tosin mahdollista, että ne eivät ikinä ole olleetkaan eroteltavissa. Parhaiten komission tuottamia pöytäkirjoja on säilynyt läänintilien sarjoissa *Uudenmaan tarkastuspöytäkirjoja*³⁰ sekä *Kuninkaallisen komission pöytäkirjoja ja tarkastusmaakirjoja koskien Raaseporin lääniä*.³¹ Nämä yksiköt ovat osittain

²⁹ KA, Läänintilit, (6961a) Uudenmaan ja Hämeen läänin reduktiokomissiolle jätettyjä kirjeitä (1683-1683). s. 10. KA Astia s. 10.

³⁰ KA, Läänintilit, Yleisiä asiakirjoja. 6956a. Uudenmaan tarkastuspöytäkirjoja (1682).

³¹ KA, Läänintilit, (6960) Kuninkaallisen komission pöytäkirjoja ja tarkastusmaakirjoja koskien Raaseporin lääniä (1682–1684).

samansisältöisiä, mutta ilmeisesti näistä vanhempi olisi paikan päällä Espoossa laadittu.

Eräs reduktion lopputuote oli reduktiomaakirja, joita laadittiin ja täydennettiin vielä paljon myöhemminkin. Uudeltamaalta niitä tuotettiin kaksi, toinen vuonna 1685³² ja toinen jossain vaiheessa vuoden 1690³³ jälkeen. Sen tarkoitus oli kuvata peruutettujen tilojen arvoa ja omistusta ja varmistaa se, että kaikki mitä kuninkaallinen majesteetti saattoi käyttää tuli peruutettua. Kirjaan merkittiin kylä, talonpoika, tilan verotusarvo ja manttaalit sekä lyhyitä huomautuksia, jotka saattavat pitää sisällään esimerkiksi tietoja peruutuksen vaiheista, erityisesti viittauksia kuninkaan kirjeisiin, tai tilan sijoittamisesta määräjakoilaitoksessa. Näistä huomautuksista on hyötyä jäljitettäessä viittauksia kuninkaan lähettämien kirjeiden kokoelmaan, riksregistratuuraan.

”Tarkastuspöytäkirjoja ja luetteloita koskien Uudenmaan ja Hämeen läänin säteritiloja ja rajapiiritiloja” on digitoituna saatavilla Kansallisarkiston kautta. Nimensä mukaisesti se sisältää tiedot kaikista mainitun läänin sätereistä ja niiden rajapiiritiloista vuosien 1683–1687 väliltä. Esimerkiksi tämä luettelo osoittaa hyvin, että Ramsay ei ole huomionnut kaikkia tiloja tutkimuksessaan. Espoon osalta se listaa monta nimeä, joita Ramsay ei maininnut. Jokainen säteri ja tila on saanut numeron ja lyhyen maininnan peruutuksen tilanteesta kirjoittamisen ajankohtana. Tosin useat päätökset muuttuivat vielä myöhemmin.

Riksarkivetissa olevat erilliset kirjeaineistot ovat olleet myös hyödyllisiä yksittäisten sukujen ja henkilöiden jäljittämässä. Riksarkivetin biographica-kokoelmassa on löydettävissä tietoja erityisesti Silfversvaneista, vaikka asiakirjat painottuvatkin 1700-luvulle. Myös Gyldenär-suvusta on jäänyt tänne kirjeitä. Oleellisia kirjeitä olen löytänyt myös *skrivelser till Kungliga Majestet*-kokoelman digitaalisella hakukortistolla, joka on ollut erittäin oivallinen työkalu, vaikka itse saapuneita kirjeitä ei olekaan digitoitu.

Kartta-aineistoa on myös olemassa Espoossa tutkittavalta ajanjaksolta, mutta sitä on vähän ja tässä käytettyjä esimerkkejä osuu vain harvoissa tapauksissa kartoille. Sopivia karttoja kuitenkin löytyy muutaman kartan verran maanmittaushallituksen uudistusarkistosta. Yleisesti ottaen reduktio paisutti huomattavasti kartta-aineistoa

³² KA, Läänintilit, (6966b) Uudenmaan ja Hämeen läänin reduktiomaakirja 1685.

³³ KA, Läänintilit, (6979) Uudenmaan ja Hämeen läänin reduktiomaakirja.

Suomessa. Yleinen valtion ja verotuksen organisointi ja tilusten arvonmääritys lisäsi suuresti tarvetta uusille kartoille. Espoota kartoitti maanmittari Samuel Brotherus ja hänen tuottamansa kartat alkavat vasta 1690-luvulta. Karttojen puute on varmastikin hankaloittanut suuresti paikalliskomission työtä.

Samalla on huomattava, että reduktiota koskevaa aineistoa on hajallaan muissa lähteissä. Näiden ei otsikkotasolla, kuvailutietojen ollessa puutteellisia, arvaisi sisältävän reduktiota koskevia aineistoja. Syynä tähän on ilmeisesti useiden eri kuninkaallisten komissioiden toimiminen Uudellamaalla yhtä aikaa, vielä osittain limittäisillä tehtävillä. Komissioiden nimet ja toimijat olivat limittäisiä, joten lähteiden syntyhistoria on sekava. Tämä on aiheuttanut selvästikin sekaannusta niiden arkistoinnissa ja tekee niiden erottamisen toisistaan tutkijalle haastavaksi. Komissioiden pöytäkirjoja on säilynyt epätasaisina kokonaisuuksina, ja pöytäkirjoista on useita erilaisia versioita. Reduktio tutkimuksista laadittiin omaa protokollaansa ja niitä toimitettiin useita. Lisäksi asioita on saatettu käsitellä erilaisissa oikeusasiakirjoissa ja kirjeenvaihdossa.

Kaiken kaikkiaan tulkintaa vaikeuttaa myös se seikka, että Uudenmaan ja Hämeen läänin hallinnollinen jako oli omituinen. Lääniä saatettiin jakaa hallinnollisesti eri osiin eri yhteyksissä, tai käsitellä kokonaisuutena. Yleensä Espoo yhdistettiin Raaseporin lääniin, ja usein sen itäiseen puoliskoon (Raseborgs läns östra del). Raaseporin lääni ei ollut ollut tässä vaiheessa enää mikään virallinen hallinnollinen yksikkö, vaikka se toki pohjaa vanhaan linnalääniin. Saatettiin käyttää myös jakoa pitäjittäin. Osa itäisintä Espoota taas kuului Helsingin pitäjään ja Porvoon lääniin. Porvoon lääni ei sekään ollut oikea lääni, vaan osa Uudenmaan ikivanhaa jakoa itään ja länteen. Tämä on otettava huomioon tutkimuksissa, sillä usein Espoota koskevat tiedot ovat jakaantuneet kahteen paikkaan asiakirjoissa ja arkistoissa.

2 Ison Reduktion tausta

Jotta voi tutkia ja ymmärtää peruuttamista, on ensin selvitettävä taustaa läänityslaitoksesta. Sitä on pidetty Ruotsin valtakunnassa oikeastaan varsin myöhäsyntyisenä, olihan feodalismi jo perääntymässä muualla Euroopassa Ruotsin kiihkeimmän lahjoitusajan alkaessa 1600-luvun alkupuolella.³⁴ Läänityksiä oli Ruotsin valtakunnassa annettu jo keskiajalla, mutta tuolloin niillä oli ennen muuta hallinnollinen luonne ja ne eivät olleet periytyviä.³⁵ Tämän järjestelmän juuret ulottuvat Ruotsissa aina 1200-luvulle ja Euroopassa aina frankkien valtakuntaan asti. 1500-luvun kuluessa ja aatelissäädyn muotoutuessa ja hallinnon uudistuessa menettivät läänitykset hallinnollisen luonteensa ja muuttuivat yhdeksi palkitsemisen muodoksi.³⁶

Laajoja läänityksiä voi pitää myös kruunun yrityksenä ratkaista edes osa 30-vuotisesta sodasta seurannutta rauhankriisiä. Samalla pyrittiin siirtymään kohti rahataloutta ja pääsemään eroon epäkäytännöllisistä verotavaroista. 30-vuotisen sodan päättyessä kaikki kruunun velvoitteet tulivat kerralla maksettaviksi. Kuluja aiheutui runsaasti kotiutuvan armeijan ja muiden ansioituneiden palkitsemisesta. Tämä aiheutti valtiolle niin sanotun rauhankriisin. Kruunu palkitsi ansioituneita läänityksillä käteisen sijaan, koska tällä tavalla ei tarvinnut rasittaa valtiontaloutta heti. Tällöin donataari sai elatuksen ja jopa tuottoa maasta talonpoikien verojen muodossa. Näin verotulot tosin siirtyivät kruunulta aatelille, mikä aiheutti pitemmällä aikavälillä vakavan kassavajeen. Kuten läänittämistä, ei reduktiotakaan keksitty 1600-luvulla, vaan hallitsijat saattoivat jo aiemmin peruuttaa lahjoituksiaan. Esimerkiksi Kaarle IX oli peruuttanut vastustajiensa maita takaisin kruunulle. Tässä oli kuitenkin kyse luonteeltaan hyvin erilaisesta toiminnasta. Se oli yleensä huomattavasti henkilökohtaisempaa kuin myöhemmät reduktiot.

Ylhäisaatelilla oli myös ideologisia perusteita, joilla voitiin oikeuttaa laajat läänitykset. Aristokraatit olivat vakuuttuneita siitä, että heidän ohjauksessaan maatalous tehostuisi ja maan tuotto kasvaisi. Samalla kruunu pääsisi hankalasta verotavaroiden käsittelystä ja voisi alkaa keräämään tulonsa suoraan rahana erilaisten tullien ja

³⁴ Jokipii 1956, 23.

³⁵ Jokipii, 1956, 19.

³⁶ Jokipii, 1956, 19.

muiden maksujen kautta.³⁷ Reduktiota oli alettu vaatia talonpoikaissäädystä jo niinkin varhain kuin 1644, jolloin eivät lahjoitukset edes olleet vielä huipussaan.³⁸ Aatteen tasolla aatelin suhde alustalaisiin oli kaksijakoista. Monesti on korostettu huonoja puolia, balttilaisia tapoja, riitoja, maiden viemistä ja talonpoikien sortoa. Tosin todellisuudessa huono käytös ja nuiva asenne talonpoikia kohtaan ei korreloinut suoraan ulkomaalaisen taustan kanssa.³⁹

Toisaalta monet aateliset halusivat ainakin periaatteessa olla hyviä isäntiä, jotka helpottivat alustalaistensa taakkaa. Se oli aikalaiskatsannossa moraalisesti oikein, mutta myös taloudellisesti kannattavaa. Kujala esittää johtopäätöksensä, että etäisyys alustalaisiin oli ratkaisevaa. Mitä kauempana läänityksen haltija asui läänityksestään, sitä helpompi hänen oli esiintyä hyvän isännän roolissa. Kaukana asumalla sai paikallisiin kiistoihin etäisyyttä, jota ei paikalla olevalla kartanoherralla voinut olla.⁴⁰ Samoin on nähtävissä, että suuraatelilla saattoi olla paremmat mahdollisuudet olla taloudellisesti joustavia verojen ja rästien suhteen. Tällaista joustovaraa ei heidän köyhemmillä säätyveljillään ollut.

Läänittämistä pyrittiin myös säätelemään, organisoimaan ja rationalisoimaan kuten kaikkea hallinnon toimintaa 1600-luvun Ruotsissa. Tässä vaikuttivat esimerkiksi aatelisprivilegit. Niistä ensimmäiset oli antanut jo kuningas Juhana III vuonna 1569. Hänen antamallaan privilegioilla vakiinnutettiin aatelin asema omana säätynään.⁴¹ Silloin aateluus muuttui perinnölliseksi ja erotettiin osittain ratsupalvelusta. Lisäksi rälssimaata koskevia rasituksia vähennettiin.⁴² Privilegioiden myötä aatelin etuoikeudet valtakunnan eri osissa yhtenäistyivät.⁴³ Aatelin asema oli kuitenkin jatkuvien sotien myötä nousussa, joten jo Kustaa II Aadolf antoi 1612 aatelille uudet ja entistä laajemmat privilegit. Nämä olivat voimassa pääpiirteittäin lähes koko 1600-luvun.⁴⁴

³⁷ Lappalainen 2006, 194.

³⁸ Jutikkala 1958, 162.

³⁹ Kujala 2010, 56.

⁴⁰ Kujala 2010, 57–58.

⁴¹ Lahtinen 2020, 21.

⁴² ”Förvaltningshistorisk ordbok - adelsprivilegier”.

⁴³ Hakanen ja Haikari 2020, 122.

⁴⁴ Hakanen ja Haikari 2020, 122; Haikari 2020, 199.

Samoin tärkeäksi osoittautui vuoden 1626 ritarihuonejärjestys, jossa aateli jaettiin kolmeen eri arvoluokkaan.⁴⁵ Aatelilla oli myös yksinoikeus kaikkiin valtakunnan korkeisiin virkoihin. Samaan aikaan aateloitien määrä lähti jyrkkään nousuun, koska se oli halpa tapa palkita. Tämä osaltaan lisäsi tarvetta läänittää maita aatelille, sillä kruunun jatkuva kassavaje esti yleensä rahallisten korvausten maksamisen.

Lahjoitusten antamista ja periytymistä alettiin rajoittaa jo vuonna 1604, kun Norrköpingin valtiopäivillä annettiin niin kutsuttu Norrköpingin päätös. Toisin kuin tätä vanhemman, niin sanotun vanhan rälssin tapauksessa, tämän päätöksen mukaiset lahjoitukset periytyivät vain mieslinjassa. Suvun sammussa lahjoitus palaisi kruunulle. Samoin tällaisia lahjoituksia ostettaessa ja vaihdettaessa olisi sitä tarjottava ensin kruunulle. Tätä rajoitetta tosin noudatettiin vaihtelevasti. Näin ollen aatelin oikeudet tähän maahan eivät olleet niin vankat kuin vanhempaan rälssiin, vaan sen toimijuutta oli rajoitettu.

Asiakirjojen kannalta on huomattavaa, että päätöksen mukaan donataarin oli hankittava aina uudelta hallitsijalta vahvistus lahjoitukselle. Näitä vahvistuskirjeitä on säilynyt suhteellisen runsaasti. Norrköpingin päätös oli uusien lahjoitusten pohja, vaikka siitä poikettiin useasti.⁴⁶ Samalla päätöksellä lopetettiin teoriassa allodiaalilahjoitusten⁴⁷, eli rajoittamattomalla omistus- ja perintöoikeudella varustettujen lahjoitusten, antaminen. Norrköpingin päätös oli myös useiden Espoossa olevien lahjoitusmaiden ehdoissa ja taustalla, sillä läänitysten mainitaan yleisesti lähteissä noudattavan tämän päätöksen ehtoja. Suurimmilla läänityksillä, kreivi- ja vapaaherrakunnissa, donataarilla oli vastuu myös hallinnon järjestämisestä alueellaan.⁴⁸ Tämä velvoite ei koskaan koskettanut Espoota, sillä pitäjässä ei tällaisia suurläänityksiä ollut.

Erityisen tunnettu läänittämisestä on kuningatar Kristiina. Hänen harjoittamaansa erityisen avokätistä politiikkaa on moitittu paljon ja jälkiviisaasti. Ilman Kristiinan avokätistä läänittämistä ei olisi ollut tarvetta myöhemmille reduktioillekaan. Vakava rauhankriisi lisäsi uusien aateloitien tarvetta, kun muita palkitsemismuotoja ei ollut. Säätykiertoa ylöspäin oli. Tämän osoittaa jo sekin, että useampi espoolainen

⁴⁵ Hakanen ja Haikari 2020, 122.

⁴⁶ Haikari 2020, 196.

⁴⁷ ”Förvaltningshistorisk ordbok - allodialdonation”.

⁴⁸ Rasila, Jutikkala ja Mäkelä-Alitalo 2003, 271.

tilanomistaja ja sotilas onnistui kohoamaan aatelissäätyn 1600-luvun puolivälin tienoilla, eivät kaikki tosin Kristiinan hallituskaudella. Kristiina aateloivat valtakaudellaan yli 350 sukua.⁴⁹ Harvemmin kuitenkin on pantu merkille, että hänen isänsä Kustaa II Aadolf oli lähes yhtä suuri lahjoittaja. Hänen toimiaan ei jälkimaailma ole muistellut yhtä kriittisesti.⁵⁰

2.1 Valtakunnassa – Kehitys kohti isoa reduktiota

Ennen kaikkea uutta reduktiota puuhattiin sen vuoksi, että ylhäisaateli oli onnistunut vesittämään edellisen yrityksen. 1650-luvulla aloitettu reduktio ei vastannut sille asetettuja odotuksia. Ensimmäinen yritys laajaan reduktioon oli runnottu läpi kuningas Kaarle X Kustaan mahdilla ja alempien säätyjen tuella vuoden 1655 valtiopäivillä. Tämä reduktio tunnetaan neljänneksenperuutuksena. Nimitys johtuu siitä, että sen johtoajatukseksi oli peruuttaa neljäsosa lahjoituksista. Tämä tosin koski vain niitä lahjoituksia, jotka oli annettu Kustaa II Adolfin vuonna 1632 sattuneen kuoleman jälkeen.

Neljänneksenperuutus koski erityisesti niin sanotuilla luovuttamattomilla alueilla sijainneita tiloja, joita ei olisi koskaan pitänytkaan läänittää pois kruunun alaisuudesta. Tämä oli oleellista myös isossa reduktiossa. Luovuttamattomat alueet pitivät sisällään muun muassa kaikki kaupungit, kruununkartanot, laivaston ylläpitoon varatut rannikkoalueet, vuoriteollisuuden tarvitsemat tilat ynnä kaikenlaista muuta.⁵¹ Neljänneksenperuutuksen osittaisen vesittymisen sekä juuri 1679 päättyneen sodan takia oli valtiontalous edelleen erittäin huonolla tolalla tutkimusajankohdan alussa.

Reduktiokysymyksessä asettuivat Ruotsin valtiopäivillä vastakkain aateli ja muut säädyt, eli talonpojat, porvaristo ja papisto. Samalla kuitenkin reduktio jakoi aatelissäätyn sisäisesti. Ne suvut ja yksilöt, joilla oli reduktiossa menetettävää, eli vanha ylhäisaateli, vastustivat sitä ja uudempi virka-aateli puolestaan kannatti reduktiota. Jako ei toki käytännössä ollut varmasti aivan näin suoraviivainen. Alempi

⁴⁹ Karonen, Villstrand ja Haapala 2021, 215.

⁵⁰ Petersen 1993, 128.

⁵¹ Jokipii 1956, 36.

aateli kannatti reduktiota, koska sen kannalta uhkaavana vaihtoehtona oli, että koko aateli pantaisiin verolle ja pakotettaisiin maksamaan kontribuutiota.⁵² Kontribuutio oli kruunulle maksettava kertakorvaus.⁵³

Jakolinja oli myös reduktion ja kontribuution välillä. Aatelisto on jakaantunut myös ”uusiin” ja ”vanhoihin” sukuihin. Vanhemmat ylhäisaatelistet suvut omistivat paljon vanhaa rälssimaata, jota reduktio ei uhannut. Tälle Ruotsin aatelin huipulle rahallinen kontribuutio saattoi olla suurempi taloudellinen uhka. ”Uudet” suvut taas omistivat paljon lahjoitusmaita, jotka olivat uutena rälssimaana vaarassa tulla peruutetuiksi kruunulle. Lisäksi oli vielä virka-aateli, jolla oli läänityksiä vähän tai ei ollenkaan.⁵⁴ Heitä kuitenkin kiinnosti valtakunnan verotuotto ja valtion kyky maksaa heidän palkkansa. Näin ollen aatelin voi jakaa ainakin kolmeen osaan sen mukaan, miten reduktio tulisi vaikuttamaan heidän asemaansa. Aatelin ja muiden säätyjen välille reduktiokysymys aiheutti säätyriidan. Harmoniahakuisella 1600-luvulla tällaista pidettiin erittäin vakavana ja ennen kuulumattomana.

Neljänneksenperuutus ei täyttänyt sille asetettuja odotuksia sitä kohdanneen aatelin vastustuksen vuoksi ja siksi että sen suurin toimeenpaneva voima, kuningas Kaarle X Kustaa, sotkeutui ulkopolitiikassaan suuriin sotiin ulkomailla. Näin ollen hän ei voinut ajaa kyllin päättäväisesti reduktiota kotona Ruotsissa. Viimeistään kuninkaan kuolema vuonna 1660 pysäytti sillä kertaa reduktion, sillä alaikäisen Kaarle XI:n aristokraattinen holhoojahallitus ei ollut vähääkään kiinnostunut sen toteuttamisesta.⁵⁵ Sen sijaan holhoojahallitus alkoi jakaa uusia lahjoituksia.⁵⁶ Peruutus lähti uudelleen käyntiin Kaarle XI:n tultua täysi-ikäiseksi vuonna 1672, nyt suuremmalla tarmolla ja menestyksellä. Tästä huolimatta se oli edelleen kesken vuonna 1680, kun alettiin valmistella laajempaa reduktiota. Tämä tekee reduktiosta hyvin pitkän prosessin, joka kattoi eri vaiheineen koko vuosisadan loppupuolen. Neljänneksenperuutus ei ollut se ratkaisu, minkä sen toivottiin olevan. Sillä oli kuitenkin arvaamaton arvo ennakkotapauksena, kun isoa reduktiota ryhdyttiin suunnittelemaan.⁵⁷

⁵² Lappalainen 2006, 193.

⁵³ Karonen 2014, 292.

⁵⁴ Karonen 2014, 292.

⁵⁵ Lappalainen 2006, 199–202; Jutikkala 1958, 165.

⁵⁶ Jutikkala, 1958, 165.

⁵⁷ Karonen, Villstrand ja Haapala 2021, 215.

Vanhemmassa tutkimuksessa Kaarle XI:n on esitetty olleen talonpoikien puolella aatelia vastaan, mutta Kaarle ei kuitenkaan uudemman tutkimuksen mukaan vaikuta ajaneen reduktiota vastustaakseen aatelia. Vuoden 1680 valtiopäivillä tehtiin päätös uudesta reduktiosta. Peruutukseen määriteltiin alaraja, 600 taalarin verotulo. Tämän summan alle jäävät saivat tässä vaiheessa pitää lahjoituksensa.⁵⁸ Summan koosta voi saada käsityksen siitä, että vuonna 1666 sata taalaria vastasi suurin piirtein työmiehen 340 päivän palkkaa Tukholmassa.⁵⁹ Reduktiota tosin kiristettiin vielä erittäin paljon muilla 1680-luvun valtiopäivillä. Uudemmassa tutkimuksessa on pidetty Ruotsin suhteellista vakautta 1600-luvulla osittain reduktioiden ansiona. Reduktion vaatiminen ja toteutuminen todistavat, että vuorovaikutusta valtiopäivien kautta vallan huipulle oli. Tämä loi osaltaan legitimizeettiä ja vakautta.⁶⁰

Kokonaisuudessaan vuodesta 1680 alkaneita hallinnollisia ja poliittisia muutoksia voi pitää lähes mullistavina Ruotsin historiassa. Itsevaltius, hallinnolliset uudistukset ja reduktio myllersivät maan aivan uuteen uskoon.

2.2 Suomessa – Läänitykset suuret ja pienet

Suurin osa Suomen suurläänityksistä oli saatu peruutettua jo ennen isoreduktion alkua vuonna 1680.⁶¹ Uudenmaan ja Hämeen läänistä oli suurimmillaan vuosisadan puolivälissä aatelille läänitettyä noin 60 prosenttia kaikesta maasta. Tämä oli suhteellisen lähellä koko valtakunnan keskiarvoa, joka on 58 prosenttia. Huippulukemissa olivat Pohjanmaa ja Tukholman seutu, joilla läänitetyn maan määrä oli jopa 90–80 prosenttia.⁶² Pohjanmaan poikkeava prosenttiosuus johtuu siitä, että alueelta oli jaettu runsaasti suurläänityksiä, eli kreivi- ja vapaaherrakuntia. Lahjoitusmaiden kasvu oli ollut kuitenkin myös muilla alueilla lähes räjähdysmäistä vuosisadan aikana, sillä lähtötilanne oli melko pieni osuus tiloista.

⁵⁸ Jutikkala 1958, 187.

⁵⁹ Edvinsson, Jacobson ja Waldenström 2010, 163.

⁶⁰ Karonen, Villstrand ja Haapala 2021, 182.

⁶¹ Karonen 2014, 299.

⁶² Karonen 2014, 255.

Vuoden 1600 tienoilla koko Suomessa oli ollut ainoastaan noin 340 säteriä.⁶³ Vuonna 1700 niitä oli jo noin 800, mutta toki tarkan määrän laskeminen ei liene mahdollista.⁶⁴ Jo tästä on kuitenkin havaittavissa määrän kasvu yli puolella. Rälssimaata sai omistaa vain aatelisto, mutta veromaata kuka tahansa. Suurimpia läänityksiä olivat kreivi- ja vapaaherrakunnat, pienimpiä yksittäiset hajatilat. Säteri koostui kartanosta ja sen alaisista tiloista, joiden määrä ja suhde kartanoon vaihteli. Rälssimaasta osa oli täysin vapaata veroista, osa ei. Kaikki läänitykset eivät olleet sätereitä, jossa edellytyksenä oli asuinkartanon olemassaolo.

2.3 Verotus on ongelman ydin

Seuraavaksi on syytä puhua verotuksesta ja maanomistuksesta, sillä niitä on syytä ymmärtää edes vähän, että voi ymmärtää reduktiota tai 1600-luvun Suomea. Reduktio kuitenkin suoritettiin ensisijaisesti verotulojen lisäämiseksi. 1600-luvun lopun Ruotsin kameraalinen verotusjärjestelmä on melkoisen monimutkainen kokonaisuus, jota ei varmasti voi avata tyhjentävästi tässä tutkimuksessa. Yritän selittää kuitenkin sen perusteita.

Maanomistuksessa oli 1500-luvulla päässyt Ruotsissa teoriana vallalle feodaalinen ajattelutapa, jonka mukaan talonpoika ei voinut omistaa viljelmäänsä maata täysin.⁶⁵ Sen sijaan heillä oli maahansa niin sanottu sukuoikeus,⁶⁶ joka tarkoitti perinnöllistä käyttöoikeutta maahan niin kauan kuin talonpoika maksoi kruununveronsa. Latinaksi tästä käytettiin nimitystä *dominum utile*.⁶⁷ Varsinainen omistusoikeus, *dominum directum*, oli kaikesta huolimatta kruunulla. Tällaista viljelijää kutsuttiin perintötalonpojaksi. Tällainen ajattelumalli levisi Ruotsiin Saksasta ja Baltiasta, mutta ei saavuttanut täällä läheskään samanlaisia muotoja kuin Itämeren etelärannoilla.⁶⁸

Teoriassa talonpoika saattoi menettää sukuoikeutensa, jos hän ei maksanut veroja kolmeen vuoteen tai tila julistettiin veronmaksukyvyttömäksi autioksi. Autio ei

⁶³ Rasila, Jutikkala ja Mäkelä-Alitalo 2003, 270.

⁶⁴ Ulvgång 2023, 12.

⁶⁵ Haikari 2009, 249; Jutikkala 1958, 142; Karonen 2014, 253.

⁶⁶ "Förvaltningshistorisk ordbok - bordsrätt"; Kujala 2010, 22.

⁶⁷ Karonen 2014, 258.

⁶⁸ Rasila, Jutikkala ja Mäkelä-Alitalo 2003, 270.

merkinnyt sitä, että tila olisi välttämättä ollut asumaton. Tässä tapauksessa perintötalonpojasta tuli kruununtalonpoika. Hänellä ei ollut mitään oikeutta tilaansa, vaan kruunulla oli sekä omistus- että hallintaoikeus eli *dominum plenum*.⁶⁹ Aatelinen saattoi hankkia talonpojan sukuoikeuden samoilla perusteilla, jos tila oli läänitettyä tai sitten ostamalla sukuoikeuden. Jos tila oli läänitetty, niin silloin vastaavasti perintötalonpoika oli perintörälssitalonpoika. Silloin aatelinen oli oikeutettu perimään häneltä saman, minkä kruunukin olisi saanut veroina. Kruununtalonpoika puolestaan oli läänitettyä rälssitalonpoika eli lampuoti. Hänen asemansa vastasi muita maanvuokraajia. Lampuoti saatettiin esimerkiksi vaihtaa toiseen, jos tilanpito ei läänityksen haltijaa miellyttänyt.

Tässäkin suhteessa oli eroja, oliko kyse vanhasta vai uudesta rälssimaasta. Uudesta rälssimaasta kruunu piti vielä periaatteessa kirjaa ja nämä tilat olivat maakirjoissa. Kaikki talonpojat hoitivat osan maksuistaan päivätöinä, mutta erilaisilla ehdoilla ja määrillä. Yleisesti ottaen aateliset halusivat enemmän päivätöitä kuin kruunu. Keskimäärin puolet talonpoikaistilan tuotosta meni erilaisiin veroihin ja maksuihin.⁷⁰ Eli siis kartanon alaisten tilojen vero- tai vuokratuottoa voitiin käsitellä ja siirrellä irrallaan maasta, fyysisessä mielessä. Veronkanto-oikeus vaihtoi omistajaa, ei välttämättä itse maa.

Kaiken verotuksen pohja oli maatalous ja talonpoika, vaikka kruunu olisi muuta toivonutkin. Maata viljelevät talonpojat maksoivat maakirjaveroa eli vuotuista veroa sen mukaan, mitä maakirjassa oli verolukuna talolle määrätty. Verolukujen perusteet vaihtelivat alueittain ja periytyivät hyvin pitkältä ajalta. Veroluku määräytyi tilan manttaaliluvun perusteella, jonka piti kuvata tilan tuottoa. Käytännössä näin ei ollut, sillä luvut olivat muuttumattomia. Ne eivät siis muuttuneet tilan tuoton vaihtuessa. Kruunulle veroa maksava viljelijä oli siis perintötalonpoika, joka maksoi veronsa kruunulle veroparseleina eli verotavaroina. Näitä olivat esimerkiksi vilja, voi tai kuivattu kala. Kruunu määritteli tavaralle kruununarvon, joka oli tavarantoimittajan markkina-arvoa alempi. Kruunu sitten koitti muuttaa tavarantoimittajan rahaksi parhaansa

⁶⁹ Karonen 2014, 258.

⁷⁰ Kujala 2010, 22–24.

mukaan. Maavero oli vakiintunut jo keskiajalla, ja maakirjoja oli laadittu 1530-luvulta alkaen. 1600-luvulla maavero oli tärkein ja tuottavin kruununveroista.⁷¹

Tämän vuotuisen veron lisäksi oli ylimääräisiä ja epävarmoja veroja, joiden määrä oli ollut kasvussa jo 1500-luvulta asti. Alun perin ne olivat olleet poikkeuksia, jotka valtiopäivien piti hyväksyä. Epävarmat verot olivat jo 1600-luvun puolivälissä muuttuneet käytännössä vakinaisiksi veroiksi, toisin kuin alun perin 1500-luvulla oli ollut. Aatelille läänitetyt talonpojat maksoivat niitä vähemmän kuin kruunun alaisuuteen jääneet talonpojat. 1600-luvulla syntyivät ylimääräiset verot, kuten henkiraha, kyytiraha ja muut erilaiset maksut. Ne määrättiin myös maakirjan tietojen perusteella ja pyrittiin perimään rahassa. Vielä näiden lisäksi tulivat valtiopäivien määräämät, aidosti ylimääräiset verot ja kontribuutiot.⁷² Kaupunkiväestö maksoi osaltaan samoja veroja ja jopa aatelissäätö osallistui kontribuutioiden maksuun.

Reduktion toteuttamisen myötä verotusjärjestelmä muuttui jälleen, kun sen osaksi luotiin määräjakoilaitos, jossa tiettyjen talojen verot linkitettiin tiettyjen virkojen palkkojen maksuun tai ratsusotilaan ylläpitoon. Samoin luotiin pysyvä sotamiehenpito, ruotuarmeija. Sen piiriin päätyivät useimmat peruutetut tilat. Ruotujaossa muodostettiin myös pysyvät ratsutilat suurimmista ja varakkaimmista tiloista. Useinkaan yhden tilan maksukyky ei riittänyt ratsumiehen varustamiseen, vaan ratsutiloilta saatettiin määrätä aputiloja eli augmentteja. Tällöin tilan verot maksettiin ratsutilalle ratsupalveluksen ylläpitoon. Ratsutilojen järjestäminen aiheutti selvästi eniten päänvaivaa Uudellamaalla. Reduktiossa monet kartanot muuttuivat ratsutiloiksi tai -sätereiksi, kun niiden piti alkaa varustamaan ratsumiestä veronalennusten vastineeksi.

⁷¹ Kujala 2021, 79; Kujala 2010, 20.

⁷² Kujala 2010, 20.

3 Espoon kartanot ja rälssi reduktion aikaan

3.1 Yleiset huomiot

On hyvä muistaa, että ennen isoa reduktiotakaan lahjoitusmaat eivät olleet kiinteitä, muuttumattomia kokonaisuuksia. Espoossa tai muuallakaan läänitykset eivät muodostaneet yhtenäisiä maa-alueita, vaan koostuivat yleensä eri kylissä hajallaan olevista taloista.⁷³ Aatelilla oli tosin toisinaan pyrkimystä suurempien kokonaisuuksien luomiseen. Lahjoitettuja maita saatettiin vaihtaa kruunun kanssa toisiin tiloihin, niitä saatettiin yhdistää kartanoihin ja ne saattoivat joutua perintönä aivan uusille suvulle. Viimeinen toki riippui lahjoituksen ehdoista. Ehtoja löytyi Espoostakin useita erilaisia, yleisimpinä Norrköpingin päätöksen mukaiset lahjoitukset. Enimmillään Espoon tiloista oli läänitettyä Ramsayn mukaan 66 %, mikä olisi hyvin linjassa myöhemmin laskettujen Uudenmaan kokonaislukujen kanssa.⁷⁴ Maantieteellisesti säterikartanoiden sijainti painottui Espoon pitäjän itä- ja kaakkoisosaan, kuten liitteenä 1 olevasta kartasta voidaan nähdä. Tämä selittyy pitäjän länsiosan suurella Espoonkartanolla sekä pohjois-Espoon harvemmallalla asutuksella.

Neljänneksenperuutus oli hyvin hidas prosessi, joten se ehti Espooseen vasta 1660- ja 1670-luvuilla. Se ehdittiin hädin tuskin saattaa loppuun ennen seuraavaa reduktiota. Näin ollen voi oikeastaan sanoa, että Espoossa reduktioissa ei ollut kunnollista taukoa. Espoon osalta näiden kahden erottaminen on jopa kyseenalaista, sillä prosessin tauko oli kovin lyhyt. Useimmat Espoon läänitykset peruutettiin vuonna 1682, mutta monien osalta päätökset muuttuivat lahjoituksen saajan eduksi. Kujalan mukaan Kaarle IX antoi 1691 päätöksen, että taloudelliselta asemaltaan kurjat (miserabel) lahjoituksen saajat saivat pitää lahjoituksensa elinaikansa. Päätös koski Turun ja Porin lääniiä, mutta vastaavaa linjaa on noudatettu jo ennen tätä. Useat tilat saivat jäädä Espoossa donataareilleen jo 1680-luvulla.

Alueella oli paljon myös aatelille ja säätyläisille läänitettyjä tiloja, joista ei muodostunut varsinaista säterikartanoita. Se, että tila oli olemassa maakirjoissa ja läänitettyinä ei myöskään merkinnyt sitä, että sitä olisi viljelty omana yksikkönään. Läänitetyn tilan viljely saatettiin suorittaa säterin yhteydessä tai erillään, tai sitten tila

⁷³ Jokipii 1956, 59–60.

⁷⁴ Karonen 2014, 255. Enimmillään noin 60 % Uudenmaan tiloista oli läänitettyinä.

saatettiin päästää myös autioksi. Tilaa pidettiin viljelyssä joko donataarin, lampuodin tai talonpojan toimin. Näinpä tilojen määrä ei yksin määritä niistä koostuvan rälssin arvoa, vaan oleellista on veron määrä eli sen rahallinen arvo.

Espoon rajojen osalta voidaan todeta, että vaikka Ramsay ja Österberg esittävät Espoon kirkkopitäjän rajojen olleen nykymuodossa noin vuodesta 1680, ei tämä hallinnollisen nimismiespitäjän osalta pidä lainkaan paikkaansa.⁷⁵ Osia Espoosta on kuulunut Helsingin pitäjään ainakin vielä 1691, kuten esimerkiksi verollepanokartat Albergasta osoittavat.⁷⁶

3.2 Paikalliset aatelissuvut ja kartanot

Espoon sekä laajemmin Uudenmaan ja Suomen, aatelin ja säätyhenkilöiden voi helposti huomata muodostaneen monimutkaisen sosiaalisen verkoston. Espoossakin puoliset, ystävät ja viholliset löytyivät jo oman taikka naapuripitäjien muista kartanoista. Pitää kuitenkin ottaa huomioon, etteivät tässä mainitut suvut ole suinkaan ainoita säätyläisiä tai aatelisia, jotka vaikuttivat Espoossa. Sukuja ja yksilöitä oli muitakin, mutta heillä ei ollut säteriä pitäjässä. Jostain syystä Ramsay ei mainitse heistä läheskään kaikkia muuten kattavassa tutkimuksessaan. Lisäksi hän antaa ymmärtää, että Espoossa ei ollut enempää lahjoituksia tai tiloja, kuin hänen luettelemansa.

Aatelissukujen tausta ja asema olivat Espoossa melko vaihtelevia, mutta samalla tyypillisiä alemmalle aatelille. He olivat saaneet asemansa rahalla, sotapalveluksessa tai kruunun virkamiehinä. Suvut olivat pääasiassa nuoria, uutta aatelia. Ihmisinä olivat espoolaiset aatelismiehet melko riitaisaa joukkoa. Tämän todistavat jälkeen jääneet lukuisat oikeustapaukset ja riitajutut. Oikeuteen haastettiin niin toisia aatelisia kuin alustalaisia sekä muita pitäjäläisiä. Tuomioistuinten lisäksi omaa mainetta puolustettiin herkästi myös ihan nyrkein ja asein. Tämä kaikki oli mitä ilmeisemmin varsin vähäpätöisten ja alhaisten aatelismiesten tapa pitää yllä omaa asemaansa. Erityisesti Albergan Johan Gyldenär tunnettiin ahkerana käräjöitsijänä.

⁷⁵ Österberg, Elgert ja Liljeberg-Elgert, 2014, 67; Ramsay 1984b, 33.

⁷⁶ KA, Maanmittaushallituksen uudistusarkisto. MHA U Uudistuskartat ja -asiakirjat. B UUDENMAAN LÄÄNI. Espoo. B8a:16/1-2. Suurhuopalahti / Storhoplax; (N:o 2) Alberga, Mäkkylä, Konungsböle, Kilo samt Kånala i Helsinge: Karta öfver egorne med beskrifning (1691). KA Astia.

Väkivaltaisiakin tapauksia oli runsaasti. Esimerkkinä mainittakoon vaikka tapaus, jossa Helsingin raastuvanoikeudessa Henrik Joenson Silfversvan oli lyönyt pormestaria kesken istunnon.⁷⁷

Espoon seitsemästä säteristä käsittelen tarkemmin viittä, sillä lähdeaineistosta löytyy Rödskogista ja Gräsasta vain hajatietoja. Niistä ei selviä esille mitään uutta ja tiedot ovat vielä usein toisteisia. Lisätietoja näistä voisi olla löydettävissä perehtymällä tarkemmin maakirjoihin sekä Tukholman reduktiokomission arkistoihin. Tässä suhteessa olisi tarvetta lisätutkimukselle. Mainittakoon molemmista selville saadut perustiedot, koska molemmat edustavat sinällään oivallisia tapauksia. Kummassakin on piirteitä, joita ei tavata muualla Espoossa.

Gräsan kartano oli Espoon vanhimpia ja sen juuret yltävät niin pitkälle kuin lähteitä riittää. Vanhimmat varmat tiedot ovat vuodelta 1472, mutta kartano on ainakin jonkin verran tätä vanhempi. Näin ollen se oli Espoon ainut säteri, joka oli niin sanottua vanhaa rälssiä ja peräisin keskiajalta.⁷⁸ Juuri vuoden 1680 keväällä kuoli Johan Hammarstierna, joka oli viimeinen miespuolinen perillinen Hammarstierna-suvussa, joka oli omistanut Gräsan 1400-luvulta asti.⁷⁹ Johan Hammarstierna itse oli tällä perusteella saanut sukunsa aatelisarvon tunnustetuksi vuonna 1642.⁸⁰ Hänen kuolemansa jälkeen säteri periytyi hänen vanhimmalle tyttärelleen Margaretalle ja tämän aviomiehelle, kapteeniluutnantti Erik Andersson Hyttnerille.

Säterin ohelle oli Hammarstiernalle lahjoitettu tiloja Norrköpingin päätöksen mukaisesti. Siispä jo pelkästään hänen kuolemansa aiheutti sen, että muutama talo peruutettiin Norrköpingin päätöksen mukaisesti. Hammarstiernalla ei näet ollut tämän päätöksen ehdoissa vaadittua miespuolista perillistä.⁸¹ Suurimmillaan tässä rälssissä oli ollut kahdeksan taloa, mutta yksi oli peruutettu jo neljänneksenperuutuksessa. Säteri myös kasvoi virallisesti, kun sen alle vuosisadan aikana ajautuneita taloja yhdistyi siihen. Itse Gräsan säterikartanoa ei vanhana rälssinä edes yritetty peruuttaa, mutta se muuttui ratsutilaksi.

⁷⁷ Ramsay, 1984b, 77.

⁷⁸ Ramsay, 1984b, 302.

⁷⁹ Ramsay, 1984b, 317.

⁸⁰ Ramsay, 1984b, 314.

⁸¹ Ramsay, 1984b, 412.

Rödskogin hovin omisti vuonna 1680 Boggensköld-suku, jonka päämies oli tuohon aikaan jo iäkäs kapteeni Jakob Boggensköld. Suku polveutui turkulaisista porvareista, ja sai aatelisarvon skotlantilaisten sukuyhteyksien perusteella 1652. Suku esiteltiin ritarihuoneessa nimellä Bogg, mutta Jakob Boggensköld kutsui itseään jostain syystä toisella nimellä. Rödskog oli Espoon pitäjän sätereistä nuorin. Se oli perustettu vasta vuonna 1650. Boggensköld siis sai läänityksensä jo ennen varsinaista aateloitintiaan.⁸² Boggensköld tarjoutui Rödskogin tultua peruutetuksi vuonna 1682 muuttamaan sen vapaaehtoisesti säteriratsutilaksi. Näin hän sai pitää tilan hallussaan. Ramsay esittää tämän tapahtuneen 1688, mutta löysin tästä tiedon jo ruotujakokomission kirjeenvaihdosta vuodelta 1685.⁸³ Ramsay on poiminut tiedon vuoden 1691 läänintilien tositteista.⁸⁴ Asian toimeenpanossa on hyvinkin voinut kestää joitain vuosia. Säterin alle kuului vain kaksi tilaa, joten se oli Espoon sätereistä pienin.⁸⁵

Useimmissa tapauksissa kartanonomistaja toimi tai oli toiminut armeijan upseerina. He, tai heidän sukunsa, olivat saaneet aatelisarvonsa ansiokkaan sotapalveluksen pohjalta. Virka-aatelia edusti alueella vain Fabian Wrede, jota ei voi oikein pitää osana paikallista eliittiä. Hän ei asunut vakituisesti Suomessa tutkimusaikana ja muutenkin hän edusti asemaltaan valtakunnan ylintä aatelistoa. Wrede oli siis täysin muiden tässä mainittujen henkilöiden yläpuolella. Espoon sätereiden iät puolestaan vaihtelevat niitä perustaneiden sukujen vaiheiden mukaan. Vanhin on 1400-luvulta ja kaksi 1500-luvulta. Loput säterit on perustettu 1600-luvun aikana, viimeisimpänä Rödskog, joka perustettiin vuonna 1650. Espoon aatelissuvut eivät olleet mitään ikiaikaisia herroja. Useimmat olivat saaneet aateluutensa virallistettua vasta 1600-luvun puolivälin tienoilla. Tosin ainakin Hammarstiernoilla ja Silfversvaneilla oli juuret vanhassa talonpoikaisessa ratsu- ja sotapalveluksessa.

Liiketoiminnallisesti kartanot toimivat yhteistyössä läheisen Helsingin porvareiden kanssa. Kartanoiden tuotto ja verotavarat myytiin kauppiaille Helsinkiin tai kauemmas. Jotkut kartanot saattoivat omistaa omia laivojaan ja jopa kilpailla porvariensa kanssa. Espoossa ei näytä näin olleen, ainakaan suuremmassa

⁸² Ramsay, 1984b, s. 452–58.

⁸³ KA, läänintilit, (6958) Uudenmaan ja Hämeen ruotujakoa käsittelevän komission kirjeitä (1682-1686) fol. 370, KA Astia s. 383.

⁸⁴ KA, Uudenmaan ja Hämeen läänin tilejä, (8063) Tositekirja (1691), fol. 810v. KA Astia s. 756. Kansallisarkisto. Viitattu 6.11.2025.

⁸⁵ Ramsay, 1984b, s. 87.

mittakaavassa. Kartanoiden tuottama vilja ja muut maataloustuotteet laivattiin Tukholmaan tai maailmalle Helsingin tai Porvoon kautta. Ainakin Albergan Johan Gyldenär oli osallistunut aiemmin laajaan viljakauppaan. Aatelilla oli kilpailuetuna kaupassa tullivapaus.⁸⁶ Espoo kuuluikin Helsingin kaupungin kauppa-alueeseen, joten kaikki kauppa kulki ainakin teoriassa Helsingin kautta.⁸⁷ Tosin Kapteeni Silfversvania kohdannutta merivahinkoa koskenut kirje todistaa, että ainakin hän laivasi tavaroitaan Tukholmaan Porvoon kautta syksyllä 1694.⁸⁸ Määrät eivät olleet suuria, vaan asiakirjoissa puhutaan ”kahdesta veneellisestä” tavaraa. Ne olivat mitä tavallisimpia maataloustuotteita, pääasiassa ruista ja humalaa. Tosin muutakin joukossa on täytynyt olla, sillä kirjeessä puhutaan ”monista hyvistä tavaroista”.

Ramsay on jostain syystä jättänyt mainitsematta joitain rälssimaita Espoota kuvatessaan. Itse asiassa kokonaisia alueita pitäjistä vaikuttaa selitetyn heikosti. Ensimmäisenä vastaan paikallisen reduktiokomission arkistossa tulevat Ståhlarm-suvun rälssimaat Espoon pitäjässä. Näistä tosin tiedetään harmillisen vähän. Anna Henriksdotter Rääf Åminnesta myi Espoossa omistamiaan rälssimaita eversti Axel Axelsson Ståhlarmille.⁸⁹ Kaupat tehtiin vuoden 1655 elokuun 18. päivänä kauppakirjalla, joka laadittiin Grabbackan kartanossa nykyisessä Raaseporissa. Grabbacka oli eräs Stålmarmien kartanoista Suomessa. Anna myi alueita ja tiloja kylistä nimiltään ”Lachtisby” ja ”Fannsby”. Alueiden tarkka koko tai tilojen määrä ei selviä kauppakirjasta. Samoin sijainti jää epäselväksi. Kauppahinnaksi oli sovittu 600 taaleria, mikä kertoo siitä, ettei kyseessä ole olleet aivan vähäpätöiset tilat. Samaa kertoo se, että ohessa myytiin rälssiin kuuluvat neljäsosat myllystä, myllynpaikasta ja kaikki kalavedet.

Anna Rääfistä ei ole löytynyt kovinkaan paljon tietoa. Ramsay ei mainitse häntä lainkaan, ei edes hänen omistamiaan rälssimaita. Jully Ramsayn kirjassa *Frälseklärter i Finland intill Stora ofreden* Rääf ja hänen sukunsa kyllä mainitaan. Siitä tosin selviää vain se, että suku polveutuu keskiajalta. Samoin selviävät lähimmät sukulaissuhteet ja

⁸⁶ Aalto 2015, 60.

⁸⁷ Aalto 2015, 148.

⁸⁸ Kirje merivahingosta merimiehiltä Henrik Silfversvanille 26.10.1694. RA Statskontoret skrivelser till Kungl. Maj:t Vol. 11. 18.5.1695.

⁸⁹ RA, Lokala reduktionskommissioner i Sverige och Finland, Lokala Reduktionskommissionen i Nylands och Tavastehus län 1683–1684:1 fol. 1143 (s.6).

se, että Anna Rääf kuoli noin vuonna 1660.⁹⁰ Ei ole siis mitään selitystä sille, kuinka hänellä oli rälssimaata Espoossa. Yksi mahdollinen selitys on, että hän peri sen isoäidiltään, joka oli Ille-sukua. Tämä suku vaikutti Espoossa 1400-luvulla.⁹¹ Kaupakirjasta itsestään ei selviä muuta kuin se, että Anna oli leski ja että hänellä oli lapsia, jotka olivat luultavasti pieniä. Tämän voi päätellä siitä, että Anna on asioinut omasta ja lastensa puolestaan myydessään rälssimaata. Mistä rälssimaa oli Annalle tullut, ei asiakirjassa selvitetä. Kaupakirja toteaa sen vain ”oikein saaduksi”. Luultavasti siis jotain kautta perityksi. Asiakirjan oikea laita on valitettavasti tuhoutunut lukukelvottomaksi, mikä tekee sen täydellisestä tulkinnasta haastavaa. Esimerkiksi on hyvin epävarmaa, onko kyse Fannsbystä. Ainakaan siellä ei ole Ramsayn tietojen mukaan talollinen Erik Eriksonia, jonka tila mainitaan myytyjen joukossa. Loppujen lopuksi mistään ei selviä, mistä alueista on tarkalleen kysymys ja mitä näille tiloille tapahtui myöhemmin. Eräästä asiakirjasta löytyi maininta rouva Anna Illen rälssistä, joka koostui Erik Eriksonin tilasta, mutta mistään ei selviä ovatko nämä samoja henkilöitä.⁹²

Toinen merkittävä puute Ramsaylta on Stålhane-suvun ja Kotkaniemen säterin puuttuminen. Nils Larsson Stålhane on perillisineen saanut monien muiden lahjoitusten lisäksi läänityksen Espoosta Kotkaniemi- nimisestä kylästä. Siellä on ollut tällä suvulla säteri. Koko kylää tai säteriä ei mainita Ramsayn tutkimuksessa. Itsekään en sitä onnistunut nykyisestä Espoosta paikantamaan. Tämä on tosin helposti selitettävissä. Vuoden 1697 maakirjasta voidaan nähdä, että Kotkaniemi on merkitty osaksi Finske Bohlia, eli pohjois-Espoota.⁹³

Kyseessä on nykyisen Vihdin Enäjärven Kotkaniemi. Mahdollisesti Ramsay on nähnyt tämän seudun kuuluneen naapuripitäjään oman aikansa kuntarajojen pohjalta eikä ole pitänyt sitä mainitsemisen arvoisena seikkana. Tai sitten hän on noudattanut Espoon seurakunnan rajoja. Jostain syystä nämä alueet on kuitenkin leikattu pois hänen teoksestaan. Ramsay tai mikään muukaan tavoittamani tutkimus ei katso Enäjärven verokunnan kuuluneen Espooseen, mutta niillä on ollut yhteiset käräjät. Ainakin

⁹⁰ Ramsay July 1909, 365.

⁹¹ Ramsay July 1909, 204.

⁹² KA, Läänintilit, (6974) Eritelmä peruutetuista tiloista Uudenmaan ja Hämeen läänissä (1680-1700), fol. 480. KA Astia s. 483.

⁹³ KA, Uudenmaan ja Hämeen läänin tilejä, Asiakirjat, (8076) Maakirja, (1697). fol.151–154, KA Astia s. 156–159.

vuoden 1681 reduktiotutkimus mainitsee ”Espoon pitäjän ja Enäjärven verokunnan” yhdessä.⁹⁴

Tämän yhden maininnan pohjalta voisi päätellä, että kyse olisi mahdollisesti poikkeuksesta. Tätä vastaan puhuu kuitenkin vaikkapa vuoden 1682 maakirja, joka näyttää Kotkaniemen osana Enäjärven verokuntaa ja Espoon pitäjää.⁹⁵ Samalla tavoin vuoden 1696 Espoon syyskäräjillä eräs lautamiehistä oli Kotkaniemestä.⁹⁶ Myös maakirja vuodelta 1683 näyttää, että Kotkaniemi on osa Enäjärven verokuntaa ja Espoota.⁹⁷

Tämä kaikki viittaisi pysyvään järjestelyyn ja pitäjäjakoon. Kaikissa muissakin löytämissäni alkuperäisissä yhteyksissä Enäjärvi ja Kotkaniemi mainitaan osana Espoota, vaikka Ramsay ne jostain selittämättömästä syystä pois jättääkin. Tiloja, kartanoita ja kyliä on siis ollut Espoossa enemmän kuin Ramsay niitä listaa. Kysymys ei ole ainakaan siitä, etteivät lähteet olisi olleet saatavilla Ramsaylle. Teoksensa viitteiden perusteella hän on käyttänyt aivan samoja lähteitä kuin tässä tutkimuksessa on käytetty. On näin ollen mahdollista, että Espoon raja Vihdin kanssa on ollut epämääräinen ja muuttuvainen myös pohjoisen suuntaan. Tilanne oli saman kaltainen idässä Helsingin pitäjän rajan kanssa, mutta tämä pitäjän rajan siirtyminen on huomioitu aiemmassa tutkimuksessa. Vihdin tapauksessa voisi mielestäni olla kyseessä hallintopitäjän ja seurakunnan alueiden välinen ristiriita.

Kotkaniemestä käräjillä suoritettu reduktiotutkimus mainitsee siellä olevan neljä tilaa, sekä kohtalaiset pellot, niityt ja metsät.⁹⁸ Vuoden 1697 maakirja osoittaa kylään kymmenen tilaa, joista kolme säterin alle ja säterin omistajaksi Johan Stålhanen.⁹⁹ Joka tapauksessa tästä kylästä vahvistettiin Stålhanen perillisille talonpoikien Simon Philipssonin ja Jacob Markussonin tilat. Vuonna 1681 annetun kuninkaallisen vahvistuskirjeen mukaan ne olivat olleet jo hänen (eli silloisen vahvistuksen anojan,

⁹⁴ KA, Läänintilit, (6956) Uudenmaan ja Hämeen reduktioasiakirjoja (1681), fol. 9-12v, KA Astia s. 11-15.

⁹⁵ KA, Uudenmaan ja Hämeen läänin tilejä, (8034) Maakirja, (1682) fol. 196, KA astia s. 201.

⁹⁶ Kihlakunnanoikeuksien renovoidut tuomiokirjat, Raaseporin tuomiokunta. (II KO a:4) Espoon syyskäräjät 7-8.10.1696 s. 492, KA Astia s. 249.

⁹⁷ KA, Uudenmaan ja Hämeen läänin tilejä, (8037) Maakirja (1683), fol. 228. KA Astia s. 235.

⁹⁸ KA, Läänintilit, (6956) Uudenmaan ja Hämeen reduktioasiakirjoja (1681). fol. 12v, KA Astia. s. 15.

⁹⁹ KA, Uudenmaan ja Hämeen läänin tilejä. (8076) Maakirja (1697), fol. 154. KA Astia s. 159.

Lorents Stålhanen) isänsä hallussa.¹⁰⁰ Vielä vanhempi kuningatar Kristiinan vuonna 1652 antama vahvistuskirje puolestaan ilmoittaa Stålhanejen saaneen maat laivaluutnantti Peer Påfwelsonilta.¹⁰¹ Laivaluutnantille puolestaan paikalliskomission asiakirjoista löytyy vahvistuskirje vuodelta 1649.¹⁰² Mahdollisesti Stålhanet ovat toimittaneet tämänkin asiakirjan paikalliskomissiolle.

Tämä luo sinänsä jännittävän kysymyksen, että miksi maat jo vain muutamaa vuotta myöhemmin olivat siirtyneet laivaluutnantilta Stålhaneille. Valitettavasti käytettävissä olleet lähteet eivät tähän vastanneet. On siis melko epäselvää, miksi Kotkaniemen säteri ja sen alaiset tilat olivat päättyneet Stålhaneille. Asian yhteyteen on katsottu tarpeelliseksi liittää asianosaisten Stålhanejen, eli Nils Larssonin poikien sekä hänen itsensä kattavat palvelustodistukset 30-vuotisesta sodasta ja muista palveluksista kruunulle. Lisäksi selviää, että asiakirjat esitettiin paikalliselle komissiolle lääninkonttorissa 27. maaliskuuta 1683.

Asiaan liittyy vielä Hindrik Kuhlman, joka oli Stålhanejen isäpuoli. Hän kirjelmöi paikalliselle reduktiokomissiolle lapsipuoltensa puolesta.¹⁰³ Kuhlman oli Anders Stålhanen (yksi Nils Larssonin pojista) lesken Brita Elisabeth Pistolhielmin kolmas aviomies. Hänellä oli omiakin reduktioasioita paikalliskomission kanssa, joiden yhteydessä Kuhlman vetosi komissioon myös Stålhanejen asiassa. Seikat joihin Kuhlman vetosi Stålhanejen puolesta olivat tavanomaisia: elanto, edellisten polvien palvelus ja kruunun etu. Kuhlman tosin puhuu neljästä tilasta toisin kuin muut lähteet. Stålhanejen haltuun päätyi vielä Christer Matsonin tila sukuoikeuksineen, kun Anders Stålhane sai siihen läänityksen vuonna 1664.¹⁰⁴ Tämän läänityksen antoi holhoojahallitus. Stålhanejen asiakirjat muodostavat laajimman kokonaisuuden, joka Ramsaylta puuttuu. Ennen kaikkea heistä kertynyt aineisto sisältää eri hallitsijoiden ja holhoojahallitusten vahvistuskirjeitä. Kotkaniemi kuitenkin peruutettiin ainakin

¹⁰⁰ RA, Lokala reduktionskommissioner i Sverige och Finland, Lokala Reduktionskommissionen i Nylands och Tavastehus län 1683–1684 fol. 1187 ja fol. 1190.

¹⁰¹ RA, Lokala reduktionskommissioner i Sverige och Finland, Lokala Reduktionskommissionen i Nylands och Tavastehus län 1683–1684. fol. 1197.

¹⁰² RA, Lokala reduktionskommissioner i Sverige och Finland, Lokala Reduktionskommissionen i Nylands och Tavastehus län 1683–1684. fol. 1549.

¹⁰³ RA, Lokala reduktionskommissioner i Sverige och Finland, Lokala Reduktionskommissionen i Nylands och Tavastehus län 1683–1684. fol. 1544.

¹⁰⁴ RA, Lokala reduktionskommissioner i Sverige och Finland, Lokala Reduktionskommissionen i Nylands och Tavastehus län 1683–1684 fol. 393.

alustavasti vuonna 1682.¹⁰⁵ Tämä siitä huolimatta, että kuningas oli antanut läänitykseen vahvistuksen 1681.¹⁰⁶ Tämänkin reduktiotoimenpide peruutettiin niin kuin monet muutkin ja läänitykset palautettiin Stålhaneille 1685.¹⁰⁷

Stålhanejen asiakirjat ovat omalaatuisella ja epäjärjestelmällisellä tavalla hajallaan pitkin paikallisen reduktiokomission arkiston säilynyttä osaa. Niitä löytyy myös kansallisarkiston kokonaisuudesta. Sisällysluettelot puuttuvat kokonaan tai osittain. Ilman niitä syytä tähän asiakirjojen leviämiseen on vaikea sanoa. Voi olla, että niitä on tarvittu useissa eri tapauksissa. On mahdollista, että Riksarkivetin ja Kansallisarkiston lähteet ovat muodostaneet joskus kokonaisuuden. Olisiko Kansallisarkiston jätettyjen kirjeiden kokoelma Riksarkivetin kadottama toinen osa paikalliskomission arkistoa?

Muut asiakirjat paljastavat vielä muitakin aikalaisten Espooseen kirjaamia läänityksiä, jotka ovat jääneet pois Ramsay tutkimuksesta. Säterien tarkastuspöytäkirjat ja luettelot paljastavat, että tiloja oli vielä ainakin kapteeni Steffan Knorringilla, luutnantti Gustaf Hästeskolla ja ratsumestari Johan Tanfeltilla sekä everstiluutnantti Filip von Schlegelillä. Heillä ei kuitenkaan ollut sätereitä pitäjässä. Kaikkien paitsi Schlegelin tilat olivat alueilla, jotka Ramsay on jättänyt pois tutkimuksestaan.

Espoossa oleviksi aatelistiloiksi listataan luetteloissa Kvisbacka, Espoonkartano, Ahlarsby, (sic) Härkälä, Salmis, (Vihdissä, kaikki alun perin Gustav Hästeskolla ja sitten hänen leskellään Anna Henriksdotter Silfversvanilla) Tervalampi, (Steffan Fredrik Knorring) Koskis, (Johan Tanfelt) Kotkaniemi, (Vihdissä, Ratsumestari Stålhane) ja Rödskog (Jacob Boggenskiöld).¹⁰⁸ Loput Ramsayn käsittelemät säterikartanot on luetteloissa listattu osana Helsingin pitäjää, johon Mäkkylä, Björnvik ja Alberga kuuluivat. Ylläolevassa listauksessa voi kuitenkin olla puutteita tai ristiriitaa toisiin lähteisiin nähden.

Tämäkään luettelo ei ole välttämättä täydellisen kattava. Lisäksi on syytä korostaa, että aatelisten omistukset eivät aina rajoittuneet yhteen pitäjään. Tämä pätee Wredejen

¹⁰⁵ KA, Läänintilit, (6964), Tarkastuspöytäkirjoja ja luetteloita koskien Uudenmaan ja Hämeen läänin säteritiloja ja rajapiiritiloja (1683-1687) fol. 79. KA Astia s. 78.

¹⁰⁶ KA, Läänintilit, (6961a) Uudenmaan ja Hämeen läänin reduktiokomissiolle jätettyjä kirjeitä (1683), s. 35. KA Astia s. 35.

¹⁰⁷ KA, Uudenmaan lääninhallituksen konttorin arkisto, (Gab:2.2.) Lääninpääkirjaan liittyvät reduktioasiakirjat (1648-1697), fol. 233. KA Astia s. 232.

¹⁰⁸ KA, Läänintilit, Yleisiä asiakirjoja, (6964) Tarkastuspöytäkirjoja ja luetteloita koskien Uudenmaan ja Hämeen läänin säteritiloja ja rajapiiritiloja (1683-1687) fol. 105. KA Astia s. 108.

tapaisten suuraatelin lisäksi keskitasoiisiin kuten Gyldenärit kuin myös vähäisiin, kuten Karl von Bönhardt. Wredejen omistukset levittäytyvät ympäri valtakuntaa, Arvid Gyldenärilläkin oli tiloja Sipoossa ja Karl von Bönhardtilla Espoon lisäksi muualla Helsingin pitäjässä.

Yhteenvetona tästä voidaan todeta, että aiemmassa tutkimuksessa on puutteita pitäjän rajoissa ja Espoossa vaikuttaneiden sukujen kuvaamisessa. Espoon raja Vihdin kanssa pohjoisessa on ollut epäselvä ja erilainen kuin vanhemmassa tutkimuksessa on ymmärretty tai annettu ymmärtää. Ainakin hallintopitäjän ja seurakunnan rajat vaikuttavat eroavan runsaasti toisistaan. Tilanne on samanlainen kuin Espoon ja Helsingin pitäjän välillä Espoon itärajalla. Ero nykyhetken kuntarajaan on myös huomattava.

3.2.1 Espoonkartano

Espoonkartanon omistaneet Wredet olivat ainoa Espoossa 1680-luvulla vaikuttanut suku, jonka voi laskea kuuluneen ylhäisaateliin. Espoonkartano oli myös ainut, jossa omistajat eivät asuneet tutkimusaikana kartanossa tai edes lähiseudulla. Vuonna 1680 säteriä hallitsi kreivi Fabian Wrede (1641–1711), joka oli saanut sen haltuunsa vaimonsa Brita Cruusin kautta. Tämä puolestaan oli perinyt kartanon, koska oli alkuperäisen donataarin, sotamarsalkka Gustaf Hornin lapsenlapsi.¹⁰⁹ Kyseessä on melko monimutkainen perinnön kulkeutuminen. Tämä ei ollut aatelissuvuissa kuitenkaan tavatonta.

Fabian Wrede oli tuohon aikaan valtakunnan aatelin huippua ja kuninkaan suosikkeja. Hän oli urallaan palvellut maaherrana muun muassa Viipurissa. Hän jatkoi tästä useiden kollegioiden presidentiksi ja kuninkaalliseksi neuvokseksi. Wredeä pidetään merkittävänä ja taitavana talousmiehenä. Lisäksi hän oli itse vastuussa reduktion toteuttamisesta reduktiokomission puheenjohtajana vuodesta 1685 alkaen ja oli aatelissäädystä sen voimakkaimpia puolestapuhujia. Hän oli viettänyt varhaiset vuotensa Elimäellä ja asui muutenkin pitkiä aikoja Suomessa, mutta ei koskaan

¹⁰⁹ Ramsay 1984b, 175–76.

Espoossa. Asemassaan reduktiotyössä ja kuninkaan suosiolla Wrede pysyi varjelemaan itseään reduktiolta melko tarkoin.¹¹⁰

Espoonkartano ei ollut Wredelle henkilökohtaisesti tai taloudellisesti mikään erityisen tärkeä paikka, vaan hänen suurimmat omistuksensa olivat Ruotsissa ja Elimäellä. Tosin ei Espoonkartano taloudelliselta ja liikenteelliseltä kannalta ollut merkityksetönkään. Kartano Suomenlahden rannalla ja kuninkaantien varrella on ollut hyödyllinen ja liikenteellisesti kätevällä paikalla. Tätä Espoonkartanon arvoa todistaneeksi se, että Wrede piti siitä reduktiossa tiukasti kiinni.

Fabian Wredelle on ollut jonkinlainen merkitys asemalla paikallisyhteisössä ja espoolaisten arvostuksella. Tästä kertoo esimerkiksi Wreden riita Albergan eversti Gyldenärin kanssa Espoon kirkon ensimmäisistä penkeistä.¹¹¹ Vaikka Wrede ei ole itse ollut paikkakunnalla, ei pitäjän mahtavimman miehen arvovaltaan voinut suhtautua vähätellen. Elimäellä, jossa heillä oli laajat tilukset, Wredet riitautuivat pahoin talonpoikiensa kanssa,¹¹² mutta Espoossa ei vaikuta olleen niin pahoja ongelmia. Reduktion uhka kärjisti ongelmia Elimäellä ja johti lopulta suoranaiseen niskurointiin, joka kukistettiin voimallisesti. On esitetty, että Wreden kovat otteet Elimäellä olisivat vaikuttaneet myös Espoon talonpoikien toimintaan, mutta tästä ei ole löytynyt todisteita.¹¹³ Wrede ja Cruus myös panostivat Espoonkartanoon rakennuttamalla sinne uuden, ajan muotia seuranneen ja säädynmukaisen päärakennuksen. Uuden barokkityylisen puulinnan rakennustyöt päätettiin viimeistään vuonna 1681, eli juuri reduktion koittaessa.

Espoonkartanon maanluonto-, omistus-, lahjoitus-, peruutus-, ja verotuskysymykset muodostivat hallinnollisen ja taloudellisen sekasotkun. Se oli jo aikalaisille varsin hankala ja monimutkainen kokonaisuus. Ennen läänittämistä Espoonkartano oli ollut kuninkaankartano. Siksipä se oli niin sanottu luovuttamaton tila. Tämä tarkoitti sitä, että kruunun ei olisi periaatteessa koskaan pitänyt sitä läänittääkään.

Espoonkartano oli perustettu jo 1500-luvulla kuninkaankartanoksi. Se oli kuitenkin luovutettu sotamarsalkka Gustaf Hornille ostorälssinä vuonna 1641, eli kruunu

¹¹⁰ Sainio, *Wrede, Fabian*, Kansallisbiografia.

¹¹¹ Piispa Johannes Gezelius vanhempi Wredelle ja Gyldenärille 7.4.1680, EKA, Espoonkartanon arkisto.

¹¹² Kujala 2010, 56.

¹¹³ Kepsu 2023, 74.

periaatteessa myi sen hänelle. Tämä teki sen peruuttamisesta myöhemmin melkoisen erikoisen sotkun, jota Fabian Wrede ei ainakaan aktiivisesti vaikuta helpottaneen. Hän pikemminkin vaikuttaa Ramsayn mukaan hämmentäneen sitä lisää aivan tarkoituksella.¹¹⁴ Vaikuttaa vahvasti siltä, että Espoonkartanon peruutusasia ei ole seurannut aivan kaikkia virkatien kiemuroita johtuen Wreden korkeasta asemasta. Wrede on Ramsayn mukaan selvästi hyödyntänyt suhteitaan muiden muassa maaherra Karl Bondeen ja muihin virkamiehiin saadakseen asiansa parhain päin. Kuitenkaan kaikki reduktion piiriin joutuneiden tilojen aateliset omistajat eivät pystyneet suojaamaan itseään reduktiolta.¹¹⁵

Ramsay mainitsee Espoonkartanon reduktioasioissa lähteikseen kuninkaallisen kamariarkiston peruutusasiakirjat, erityisesti niissä olevat kauppakirjat sekä peruutuskomission pöytäkirjat, jotka ovat muun muassa vuodelta 1681.¹¹⁶ Kamarikollegion ja muiden viranomaisten kanssa vaihdettiin Espoonkartanon asiassa runsaasti kirjeitä, mutta en onnistunut saamaan näitä käsiini. Lähimmäksi pääsee lääninpääkirjan reduktioasioiden kautta, jossa luetellaan lukuisia kirjeitä lähetyspäivineen.¹¹⁷

Espoonkartanon suuri koko näkyy kartanokokonaisuuden hoidossa ja sen tuomissa mahdollisuuksissa. Paljon kertoo jo sekin, että Suurten Kuolonvuosien aikaan Wrede ja hänen alaisensa tilanhoitaja Norberg pystyivät lievittämään hätää Espoossa omilla aktiivisilla toimillaan ja suhteillaan.¹¹⁸ Tällaiseen ei seudun pienemmillä toimijoilla ollut mahdollisuuksia. Suurimmillaan Espoonkartanon alaisuuteen kuului noin neljäsosa kaikista Espoon pitäjän tiloista ja lisäksi tiloja Kirkkonummelta. Reduktion jälkeenkin sen alle kuului molemmissa yhteensä 41 tilaa ja 31 manttaalia, mikä tekee siitä helposti Espoon suurimman ja Uudellamaallakin merkittävän kartanokokonaisuuden.¹¹⁹

¹¹⁴ Ramsay 1984b, 176–79.

¹¹⁵ Petersen 1993, 129.

¹¹⁶ Ramsay 1984b, 179.

¹¹⁷ KA, Uudenmaan lääninhallituksen konttorin arkisto, (Gab:2.2.) Lääninpääkirjaan liittyvät reduktioasiakirjat (1648–1697), fol. 239. KA Astia s. 238.

¹¹⁸ Kepsu 2023, 79.

¹¹⁹ Kepsu 2023, 74.

3.2.2 Alberga

Albergan eli nykyisen Leppävaaran kartanoa hallitsi vuonna 1680 eversti Arvid Gyldenär¹²⁰, joka oli juuri palannut Saksasta sotimasta vuoden 1679 rauhan myötä. Hänen isänsä Johan Gyldenär eli vielä tuossa vaiheessa. Tämä oli tosin jo niin vanha ja raihnainen, että kartano oli päässyt rapistumaan pojan ollessa sotaretkellä.¹²¹ Toisaalta kartanoa on kutsuttu säteriluettelossa ”hyvin rakennetuksi”.¹²² Vanha Johan Gyldenär eli poikkeuksellisen vanhaksi, ollen kuollessaan vuonna 1685 noin 90-vuotias. Hän oli muuttanut Espooseen vuosisadan alkupuolella Lyypekistä. Vanha Gyldenär oli nainut paikallisen aatelisneidon, Elin Hornin. Aatelisarvon hän oli saanut 1646. Lupaavan alun jälkeen Johan Gyldenär oli kuitenkin jäänyt iäkseen keinottelemaan hämärästi Espooseen. Hänen kaikki toimensa eivät kuitenkaan olleet tuoneet hänelle sanottavaa vaurautta ja sotilasarvoksikin vain majurin.¹²³

Arvid Gyldenärillä oli Espoossa asuvista aatelisista korkein sotilasarvo, mikä osaltaan takasi hänelle paikallista arvonantoa. Häntä onkin nimitetty joissain aikalaisyhteyksissä ”pitäjän esimieheksi”.¹²⁴ Gyldenär ei kuitenkaan viipynyt Suomessa montaakaan vuotta, vaan palasi aktiivipalvelukseen hankkien nimityksen Ruotsiin. Hänet nimitettiin Varbergin linnoituksen komentajaksi vuonna 1689. Tätä myöten hän poistui Espoosta koskaan palaamatta. Arvid Gyldenär menehtyi Ruotsissa vuoden 1710 elokuussa.¹²⁵ Nuoremasta Gyldenäristä on jäänyt massoittain aineistoa, mutta etupäässä se käsittelee hänen poikkeuksellista avioeroaan ja lukuisia oikeusjuttuja.

Alberga siirtyi muuton myötä Gyldenärin vävyille, everstiluutnantti Stefan Fredrik Knorringille. Hän oli naimissa Arvidin tyttären Sigrid Helena Gyldenärin kanssa ja omisti Espoossa myös joitain muita tiloja (Tervalampi). Samoin Knorringille siirtyi Albergan ohessa viljelty Kilon säteriratsutila. Aluksi kartano oli heillä ilmeisesti lainassa. Myöhemmin Alberga oli heillä omana, joskin asukasoikeuden eli immission

¹²⁰ Lähteissä myös Gyllner tai Gyldner.

¹²¹ Ramsay 1984b, 204.

¹²² KA, Läänintilit, (6964) Tarkastuspöytäkirjoja ja luetteloita koskien Uudenmaan ja Hämeen läänin säteritiloja ja rajapiiritiloja (1683-1687), fol. 39v, KA Astia s. 43.

¹²³ Jensen-Eriksen 2023, 22.

¹²⁴ Ramsay July 1909, 161. KA, kihlakunnanoikeuksien renovoidut tuomiokirjat, Raaseporin ja Hattulan tuomiokunta, (KO a:5), Espoon syyskäräjät 30.9.1684 fol. 901, KA Astia s. 787. ”Socknens förman” alkukielellä.

¹²⁵ Ramsay 1984b, 212.

myöntämisen ajankohta on jäänyt epäselväksi. Rälssiin kuului laajimmillaan yhteensä 22 taloa. Vuosisadan mittaan talousvaikeuksien ja kahden reduktion jälkeen jäljellä oli 9 tilaa. Samoin Kilo erotettiin Albergasta Knorringin aikana hoitamattoman ratsupalveluksen takia vuonna 1705.

Näistä Träskändan kylän neljää taloa koskien löytyi erikoinen huomautus vuoden 1685 reduktiomaakirjassa. Siinä vanhaa Johan Gyldenäriä ei mainita nimeltä, vaan häntä tituleerataan ”kauppiaaksi Lyypekistä” mikä on aatelismiehelle melkoisen halventava nimitys. Toki tämä oli myös totta, mutta täysin ajan sosiaalisten konventioiden vastaista. Tilat oli lahjoitettu Gyldenärille allodiaalisesti ja hänen vaimonsa sisar Kristiina Horn oli ne häneltä lunastanut. Ilmeisesti kyse oli taloudellisesta pelastusoperaatiosta, josta Ramsay kirjoittaa laajemmin.¹²⁶ Tilat kuitenkin palautuivat Gyldenärin pojalle Arvidille sukulaisten ansiosta. Moinen kielenkäyttö aatelisesta viittaisi siihen, että Johan Gyldenärin konkurssissa olisi kaikenlaista kunniatonta ja paljon selviteltävää. Hänen kauppa-asioitaan puitiin kuitenkin Svean hovioikeutta myöten.¹²⁷ Tätä ei kuitenkaan voida tässä tutkimuksessa laajemmin käsitellä.

Albergan alue ja Kilon alue sen ohella siirtyivät Helsingin pitäjältä osaksi Espoota vasta vuoden 1680 tienoilla, jolloin ne vaihtoivat seurakuntaa. Maallisen hallinnon osalta ne kuuluivat ainakin vielä vuonna 1691 Helsingin pitäjään, koska näin ilmoitetaan niistä tuolloin laaditussa verollepanokartassa.¹²⁸

3.2.3 Björnvik

1680 Björnvikin säterin omisti Karl von Bönhardt. Hän oli aatelismies, joka oli köyhtynyt epäonnistuneissa liiketoimissa ja maakaupoissa. Suku vaikuttaa olleen Espoon aatelin köyhemmästä päästä. Karl von Bönhardtin toimista ei paljon tiedetäkään. Hänen isänsä Jürgen von Bönhardtin muistetaan vain tilanomistajana

¹²⁶ Ramsay 1984b, 203.

¹²⁷ RA Svea Hovrätt, Huvudserie [Liber causarum], SE/RA/420422/01/E VI a 2 aa/95 (1633-1640).

¹²⁸ KA, Maanmittaushallituksen uudistusarkisto. MHA U Uudistuskartat ja -asiakirjat. B UUDENMAAN LÄÄNI. Espoo. . Suurhuopalahti / Storhoplax; (N:o 2) Alberga, Mäkkylä, Konungsböle, Kilo samt Kånala i Helsinge: Karta öfver egorne med beskrifning (1691). KA Astia., B8a:16/1-2.

ja hovijunkkarina. Hän ei eläessään saavuttanut aatelistarvoa, vaan vasta hänen poikansa Johan ja Karl aateloitiin vuonna 1651.

Ramsayn mukaan Karl von Bönhardtilla ei olisi ollut mitään virkaa armeijassa tai hallinnossa.¹²⁹ Tosin häntä on tituleerattu ratsumestariksi ja luutnantiksi kirjeessä kuninkaalle vuonna 1683, mutta asiasta ei ole löytynyt tarkempia tietoja.¹³⁰ Aikakauden ihmiset olivat varsin tarkkoja arvoista ja titteleistä. Pitäisin sitä myöten todennäköisenä, että Karl von Bönhardtilla on ollut jossain vaiheessa jotain tekemistä sotalaitoksen kanssa. Hän oli nuoruudessaan käynyt ainakin kirjoittautumassa Uppsalan yliopistoon ja oleskellut mahdollisesti myös Turun akatemiassa.¹³¹ Hän on kuitenkin luultavasti suorittanut opintoja ainakin jonkin verran saatuaan niihin myös stipendin valtiolta kolmeksi vuodeksi.

Aikalaisten näkökulmasta Björnvikin espoolaisuus oli kyseenalaista, sillä raja Helsingin pitäjän kanssa muuttui juuri tutkimusaikana. Vielä vuonna 1680 kuninkaallisessa vahvistuskirjeessä Björnvikin sanotaan olevan Helsingin pitäjän puolella.¹³² Teoriassa tämän vahvistuksen olisi pitänyt suojata siinä mainittuja alueita peruutukselta, mutta tämä ei toteutunut käytännössä. Suurimmillaan Bönhardtin rälssi oli ollut 12 tilaa. Rälssiin kohdistuneen neljänneksenperuutuksen jälkeen vuonna 1680 jäljellä oli vain kahdeksan tilaa. Kaikki nämä tilat peruutettiin. Samoin kävi itse säterillekin.

3.2.4 Kvisbacka

Kvisbackan säterin omisti vuonna 1680 kapteeni Henrik Henriksson Silfversvan.¹³³ Tämä suku oli noussut vuosisadan alkupuolella aateliin suorittamalla sotapalvelusta, ja se sai aatelistarvon vuonna 1648. Tällöin kapteenin isä majuri Henrik Joenson Silfversvan oli tehnyt Kvisbackasta säterin. Itse tila oli tosin toiminut ratsutilana jo 1500-luvun lopusta. Useita taloja oli luovutettu Silfversvaneille Norrköpingin

¹²⁹ Ramsay 1984b, 229.

¹³⁰ Reduktiokomissio kuninkaalle 15.5.1683. RA, Reduktionskommisionen till Kungl. Maj:t vol. 24.

¹³¹ Kotivuori, Yrjö, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Karl von Bönhardt*. Verkkojulkaisu 2005

<https://ylioppilasmatrikkeli.fi/henkilo.php?>

¹³² Kaarle XI Karl von Bönhardtille 18.3.1680. RA, Riksregistraturet, SE/RA/1112.1/B/451 (1680) fol. 666

¹³³ lähteissä myös Sölfverswan.

päätöksen mukaisena perinnöllisenä rälssinä.¹³⁴ Silfversvanit olivat reduktion suhteen siis hyvinkin tukalassa asemassa. He vaikuttavatkin puolustautuneen siinä aktiivisesti, mikä on hyvin ymmärrettävää. He olivat kuitenkin vaarassa menettää kaiken. Kartano oli uutta rälssiä ja siten peruutettavissa. Aktiivisesta toiminnasta todistaa ainakin se, että Henrik Silfversvan näyttää kirjelmöineen ahkerasti virkakoneiston suuntaan lievittääkseen tukalaa köyhyyttään.

Tämä aatelismies, joka ei alun perinkään ollut erityisen varakas, menetti kartanonsa kahdessa tulipalossa. Ennen onnettomuutta säteri on arvioitu ”hyvin rakennetuksi”.¹³⁵ Lisäksi hän menetti omaisuuttaan merionnettomuudessa.¹³⁶ Samoin neljänneksenperuutus oli kohdellut kapteenia ankarasti. Tilusten köyhyyttä selittää Silfversvanien naapuri, lääninsihteri Mallenius kirjeessään Gripenbergille ja paikalliselle reduktiokomissiolle muun muassa kalavesien menetyksellä, sillä ”missä on entisaikaan voinut kalastaa, on lahti kasvanut umpeen”.¹³⁷ Onnettomuuksien, virattomuuden ja köyhyyden vuoksi Silfversvan anoi useita kertoja valtiolta vuosittaista eläkettä, jota hänelle myönnettiinkin.¹³⁸ Kvisbacka ja Gräsa olivat läheisiä naapureita, minkä osoittaa jo alueesta vuonna 1695 laadittu kartta.¹³⁹ Säterien läänitykset olivat osittain limittäin, mikä aiheutti usein rajariitoja.

Suku ei vaikuta olleen 1600-luvulla erityisen onnekasta, sillä Henrik Silfversvanin seitsemästä sisaruksesta vain hän ja hänen Anna-sisarensa elivät vanhoiksi.¹⁴⁰ Henrik Silfversvan kirjoitutti kaksi pojistaan, Nils Michaelin ja Lennartin Turun akatemiaan.¹⁴¹ Molemmat tosin lähtivät kuitenkin sotilasuralle ja ylenivät majureiksi. Yliopistoyhteyksiin saattoivat vaikuttaa osittain hänen vaimonsa sukuyhteydet, sillä hän oli Sofia Gyldenstolpe. Hänen isänsä puolestaan oli Turun akatemian professori

¹³⁴ Ramsay 1984b, 361–68.

¹³⁵ KA, Läänintilit, (6964) Tarkastuspöytäkirjoja ja luetteloita koskien Uudenmaan ja Hämeen läänin säteritiloja ja rajapiiritiloja (1683-1687), fol. 36v. KA Astia s. 39.

¹³⁶ Kirje merivahingosta merimiehiltä Henrik Silfversvanille 26.10.1694. RA, Statskontoret skrivelser till Kungl. Maj:t Vol. 11. 18.5.1695.

¹³⁷ Lääninsihteri Mallenius paikalliskomissiolle 23.8.1682. KA, Läänintilit, (6956a) Uudenmaan tarkastuspöytäkirjoja, KA Astia s. 86.

¹³⁸ Kaarle XI valtiokonttorille 20.12.1684. RA, Riksregistraturet, SE/RA/1112.1/B/488 (1684) fol. 568v.

¹³⁹ KA, Maanmittaushallituksen uudistusarkisto, Espoo. B8:1/1–2. Gräsagård, Olari / Olarsby; Olarsby, Mattby och Kvisbacka: Karta med beskrifning (1695). KA Astia.

¹⁴⁰ Ramsay 1984b, 366.

¹⁴¹ Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Nils Mikael Silfversvan ja Lennart Silfversvan*. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.fi/henkilo.php?id=3305>>

Mikael Gyldenstolpe. Eli vaikka Henrik Silfversvanin omassa suvussa ei ollut oppineita, oli perheellä kuitenkin yhteyksiä yliopistopiireihin.

Oikeustapauksista käy myös ilmi, että Silfversvanit toimivat ainakin kärjätapauksissa säädynmukaisesti. He eivät itse vierailleet käräjillä, vaan lähettivät sinne edusmiehensä Hans Svanin.¹⁴² Ennen peruutusten alkamista Kvisbackan säteri ja sen yhteydessä oleva Silfversvanin rälssi käsittivät yhteensä kahdeksan tilaa. Loppujen lopuksi jäi jäljelle viisi, vaikkakin näissä luvuissa on ristiriitoja eri lähteissä.

3.2.5 Mäkkylä

Mäkkylän säterin omisti tutkimusajan alussa kapteeni Isak Svanfeltin leski, rouva Margareta Hästesko. Hän oli tässä vaiheessa pitänyt säteriä yksin jo yli kymmenen vuotta.¹⁴³ Hän esiintyy satunnaisesti asiakirjoissa omalla nimellään, mutta aina Svanfeltin leskenä. Isak Svanfelt oli Henrik Silversvanin velipuoli. Hän oli syntynyt heidän äitinsä Anna Reiherin aiemmasta avioliitosta Isak Gislessonin kanssa. Mäkkylän säteriin kuului kahdeksan taloa. Säteri oli osa varsin mutkikasta perintösotkua. Tämä kuului 1600-luvun aatelisten ollessa kyseessä melkein asiaan. Alkuperäislähteissä näitä perintökuvioita avataan Uudenmaan tarkastuspöytäkirjassa Mäkkylän ja Kvisbackan osalta.¹⁴⁴ Anna oli yrittänyt tehdä poikansa testamentilla perinnöttömiksi. Hän aikoi jättää tilan tyttärelleen Anna Silfversvanille, mutta testamentti todettiin mitättömäksi. Perinnönjaosta tehdyssä sopimuksessa¹⁴⁵ Mäkkylä oli päätyntä Svanfelteille ja Kvisbacka Silfversvaneille. Tämäkin säteri oli annettu periytyväksi rälssiksi Norrköpingin päätöksen mukaan. Paikallinen reduktiokomissio on käsitellyt Mäkkylän asiaa, joskin melko lyhyesti. Komissio on todennut säterin köyhäksi jo heti alussa.¹⁴⁶

¹⁴² Kihlakunnanoikeuksien renovoidut tuomiokirjat, Raaseporin tuomiokunta, (KOa:4). Espoon syyskäräjät 22.-23.6.1696 s. 389, KA Astia s. 198.

¹⁴³ Ramsay 1984b, 417.

¹⁴⁴ KA, Läänintilit, (6956a) Uudenmaan tarkastuspöytäkirjoja, s. 83. KA Astia s. 82.

¹⁴⁵ Sopimuksen olemassaoloon viitattu Silfversvanin anomuskirjeessä hallitsijalle, mutta itse sopimusta ei ole säilynyt. RA ämnessamlingar. Personhistoria, SE/RA/756/756.1/S/S 31, bildid: A0073831_00190

¹⁴⁶ KA, Läänintilit, (6979) Uudenmaan ja Hämeen läänin reduktiomaakirja, s. 41. KA Astia s. 25.

4 Peruutukset, muutokset ja valitukset

Ruotsiin syntyi 1600-luvun kuluessa massiivinen, edistyksellinen ja tehokas valtiokoneisto. Sen voimakkaan keskusjohtoiset haarat ylettyivät koko valtakuntaan. Siihen nähden on erikoista, että reduktio vaikuttaa hallinnolliselta ja byrokraattiselta kannalta niin monimutkaiselta. Siitä huolimatta, että periaatetasolla kaiken pitäisi olla hyvin organisoitua. Kun valtiopäivät saivat ensi kerran aikaiseksi reduktiopäätöksen vuonna 1655, päätettiin peruutusta toimeenpanemaan perustaa kokonainen uusi kollegio, nimeltään reduktiokollegio. Sen johtoon asetettiin ensimmäiseksi suomalainen aatelismies, Herman Fleming.¹⁴⁷ Näin ollen reduktiokollegio oli ensimmäinen ja pitkäikäisin kaikista valtakunnan monista reduktioviranomaisista.

Reduktiotoimissa oli hyvin moninaisia viranomaisia, joiden pysyvyys ja pätevyys vaihteli. Reduktiokollegio oli perustettu neljänneksenperuutusta varten, reduktiokomissio iso reduktiota varten. Näiden alla toimi vielä lukuisia kanslioita ja konttoreita. Lopulta kollegio ja komissio yhdistettiin. Ylipäänsä kaikenlaiset väliaikaiset viranomaiset ja komissiot olivat yleinen tapa ratkoa hallinnon kipupisteitä 1600-luvun lopulla. Kaarle XI:n reduktion kannalta keskeinen toimija oli reduktiokomissio, joka perustettiin vuoden 1680 joulukuussa. Reduktio käynnistyi siis välittömästi valtiopäivien jälkeen. Vanhemmassa tutkimuksessa nimitys on usein reduktiotoimikunta. Tämä komissio sai työnsä nimellisesti valmiiksi vuonna 1687. Tukholman reduktiokomission apuna toimi paikallinen reduktiokomissio, jollainen oli joka läänissä. Kaarle XI määritteli niille toimintaohjeen kirjeellään 18.4.1683.¹⁴⁸

Nämä yhdeksänkohtaiset ohjeet määrittelivät paikalliskomission toiminnan päälinjat ja niissä keskityttiin Norrköpingin päätöksen mukaisesti lahjoituksiin sekä ostorälssiin. Ohjeissa painotettiin valtiopäivien tekemien reduktiopäätösten toteuttamista; läänitykseen oikeuttavien dokumenttien merkitystä, kielletyillä paikoilla sijaitsevien tilojen peruuttamista sekä mahdollistettiin tilojen vaihdot toisiin kruunun kanssa. Vaihtojen osalta ohjeissa korostettiin, että niiden oli oltava kruunun edun mukaisia. Vaihdon kohteen piti olla saman arvoinen kuin peruutettavan tilan, eikä se saanut sijaita liian kaukana. Samoin otettiin kantaa siihen, että mitkä tapaukset oli siirrettävä

¹⁴⁷ Jutikkala 1958, 165.

¹⁴⁸ Kaarle XI:n ohjeet paikallisille reduktiokomissioille 18.4.1683, RA, Riksregistraturet, SE/RA/1112.1/B/476 (1683) fol. 540

Tukholman komission käsiteltäväksi. Selostettiin, että mistä oli laadittava tarkentavia selityksiä Tukholmaan kamarikollegiolle ja mitkä oli alistettava kuninkaalle. Ohjeissa otettiin huomioon myös se, että tilat olivat ennen reduktiota periytyneet aateliselta toiselle. Merkittävä ero oli siinä, olivatko lahjoitukset donataarin hallussa kuninkaan vahvistuksen kera vai ilman. Samoin otettiin huomioon mahdolliset lahjoitusten myynnit aateliselta toiselle. Tällaisiin myynteihin edellytettiin kuninkaallista hyväksyntää.

Paikalliskomissioiden tarkoitus oli panna reduktiotyöhön vauhtia ja siksi valtuudet olivat laajat. Komissiota kehoitettiin myös jättämään selvissä tapauksissa pois liiallinen kirjeenvaihto Tukholman kanssa. Ohjeiden mukaan päätökset pystyttiin tekemään soveltamalla säädöksiä ja ohjeita. Samoin katsottiin ratkaisujen alistaminen tarpeettomaksi, koska Tukholman komissiossa kuitenkin oli jo ratkaistu monia samankaltaisia tapauksia. Tässä on ollut varmaankin taustalla halu nopeuttaa ja yksinkertaistaa prosessia vähentämällä kirjeenvaihdosta koituvaa odottelua. Ohjeiden kannalta oleellista oli lahjoituksen muoto. Merkityksellistä oli, oliko läänitys annettaessa lahjoitettu Norrköpingin päätöksen ehtojen mukaan, allodiaalisesti vaiko ostorälssinä. Sijainnissa oli tärkeintä, että oliko lahjoitus kielletyllä paikalla. Tärkeitä olivat myös kaikki muutokset omistussuhteissa eli perinnöt ja myynnit. Keskeinen tekijä oli myös tilan arvo ja tuotto. Useimmat paikalliskomissiot saivat työnsä valmiiksi nopeasti jo vuoden 1683 aikana, mutta Uudenmaan ja Hämeen läänissä reduktiotyö kesti aina vuoteen 1685 asti. Tässä on varmasti vaikuttanut etäisyys Tukholmaan. Tiedonkulku on ollut hidasta ja liikkuminen hankalaa.

Lähteistä on vaikea tulkita mikä viranomainen on hoitanut minkäkin tilan ja säterin reduktion. Yhtä peruutusasiaa on voitu käsitellä myös useilla tahoilla. Toisin kuin voisi kuvitella, ei viranomaisena läheskään aina mainita reduktiokomissiota. Toki se on erittäin yleinen. Lähteissä ei myöskään yleensä eritellä, viitataanko paikalliseen vai valtakunnalliseen komissioon. Mäkkylän peruutusasiakirjojen yhteydessä sekä muutamissa muissa kohdin viitataan ”reduktiokomissioon paikkakunnalla”. Tällä lähestulkoon varmasti viitataan paikalliskomissioon.¹⁴⁹

¹⁴⁹ ”kongl. commissionen i orten” KA, Läänintilit, (6974) Eritelmä peruutetuista tiloista Uudenmaan ja Hämeen läänissä (1680-1700) fol. 76. KA Astia s. 78.

Lähteissä mainitaan reduktiokomission lisäksi ”militiecommission” (sotilaskomissio) ja ”landtcommission” (maakomissio) viranomaisiksi, jotka ovat myös suorittaneet reduktion.¹⁵⁰ Maakomissio voinee viitata paikalliseen reduktiokomissioon, mutta tähän ei ole löytynyt mitään vahvistusta. Sotilaskomissio taas lienee se komissio, jonka tehtävänä oli järjestää Uudenmaan ruotujako ja veropalkkalaitos. Tästä komissiota on kutsuttu kansallisarkiston luetteloissa Uudenmaan ja Hämeen läänin tarkastuskomissioksi. Tämän komission virallinen nimi on ollut ”Inkvisitionsa Commission angående Militie Indelningen i Nylands och Tavastehus län”, mistä on helppo arvella, että se virkakielessä on lyhentynyt muotoon ”militie commission”. Tässä voinee olla kyse jostain paikallisesta erikoisuudesta, sillä näihin termeihin ei löytynyt viittauksia muista löytämistäni tutkimuksista.

Epäselväksi jää se, että miten ja miksi tarkastuskomission tehtäviin ja valtaan on kuulunut suorittaa peruutuksia. Ilmeisesti ainakaan tilan luonto säterinä ei ole vaikuttanut tähän, koska näissä en voinut havaita yhteyttä. Huomionarvoista on erityisesti se, että Uudenmaan ja Hämeen läänin reduktiokomission ja tarkastuskomission komissaarina toimi samaan aikaan yksi mies – sotakomissaari Johan Gripenberg. Tällä seikalla on mahdollisesti haettu nykykielellä ilmaistuna ”synergiaetuja”. Eli komissiot olisivat toimineet päällekkäin. Toki itsevaltiuden aikana ja muutenkin kuninkaan ollessa vahva tärkeillä tehtävillä oli taipumusta kasautua hänen luottomiehilleen tai muuten pätevyytensä osoittaneille henkilöille.

Gripenbergillä oli siis niin sanotusti monta hattua. Komissiot myös toimivat samaan aikaan, paikallinen reduktiokomissio vuosina 1683–1685 ja tarkastuskomissio vuosina 1682–1686. Tosin Gripenbergin jälkeen ruotujakoa suorittamaan asetettiin heti uusi komissio. Gripenbergin työhön oltiin tyytymättömiä monilla tahoilla. Samalla on syytä muistaa reduktion tavoitteet. Tilojen vapauttaminen aatelilta veronmaksuun ja ruotujakoon asetettavaksi. Molemmissa komissioissa toimi siis sama johtohenkilö, ja niiden tavoite ja toiminta-aika osuivat päällekkäin. Lisäksi Gripenberg varamaaherran ominaisuudessa piti lankoja käsissään myös Helsingin maaherranvirastossa. Tämän monimuotoisen aseman huomasivat myös aikalaiset, mikä ilmenee esimerkiksi Steffan

¹⁵⁰ kts. mainittujen termien käytöstä lähteissä esim. KA, Läänintilit, (6974) Eritelmä peruutetuista tiloista Uudenmaan ja Hämeen läänissä (1680-1700) fol. 42. KA Astia s. 44.

Fredrik Knorringin kirjeestä kuninkaalle. Siinä todetaan Gripenbergin olevan asioista hyvin perillä, koska hän toimii sekä komissiossa että maaherranvirastossa.¹⁵¹

Gripenbergin toimet ruotujaon osalta vaikuttavat vähintään hämäriltä, syytteitä lahjuksista ja oman edun ajamisesta selviteltiin vuosikautia. Gripenberg tosin loppujen lopuksi vapautettiin kaikista syytteistä pitkällisten selvittelyjen jälkeen. Osittain kysymys on varmasti siitä, että Gripenberg oli suuttanut Creutzien mahtisuvun ja Turun ja Porin läänin maaherra Lorents Creutz teki kaikkensa saadakseen Gripenbergin tuomitukseksi väitetyistä väärinkäytöksistä.¹⁵² Aiemmissä tutkimuksissa ei ole tarkasteltu tarkemmin paikallisen reduktiokomission toimintaa. Oletettavasti siksi, että sen lähdetilanne on huomattavasti heikompi kuin tarkastuskomission. Ilmeisesti kuitenkin Gripenbergin reduktiotyöstä ei erikseen ole noussut yhtä suuria jälkimaininkeja kuin hänen johdollaan laaditusta ruotujaosta.

Kaikesta tästä voidaan päätellä ainakin se, että peruutuksen esittäminen ei ollut mikään paikalliskomission yksinoikeus. Silloinhan ei olisi tarvinnut eritellä asiakirjoihin sitä, mikä komissio oli peruutuksen suorittanut. Eli paikallistasolla reduktion hoitaminen oli vähintään yhtä monipolvista kuin Tukholmassakin. Yleisinä viranomaisina mukana olivat lisäksi ainakin kamarikollegio ja valtiokonttori.

Kuten jo todettua, Fabian Wredellä vaimoineen oli varmasti parhaat mahdollisuudet tutkimusalueen aatelista vaikuttaa reduktion tulokseen. Espoonkartanon peruutusyritykset käynnistyivät jo vuonna 1681. Periaatteessa ja nojaten reduktiopäätöksiin ja sääntöihin olisi kartano pitänyt peruuttaa heti entisenä kuninkaankartanona ja siten niin sanottuna kiellettyinä paikkana. Kiellettyjä eli luovuttamattomia alueita olivat sellaiset alueet, joista katsottiin, ettei niitä olisi koskaan saanutkaan siirtää pois kruunulta. Tällaisia olivat juuri kuninkaankartanot ja vaikkapa laivaston ylläpitoon varatut tilat.

Reduktiokomissio päätti ensi kerran peruutuksesta 6.8.1681, mutta tästä huolimatta peruutusta ei koskaan pantu toimeen. Ainoina Espoossa Wredet virittelivät kruunun kanssa tilusten vaihtamista.¹⁵³ Vaihto oli esimerkkitapauksista keinona ainoastaan

¹⁵¹Stefan Fredrik Knorring kuninkaalle, päiväämätön, RA ämnessamlingar. Personhistoria, SE/RA/756/756.1/K/I/K 11. bildid: A0069781_00211.

¹⁵² Roos 1929, 18.

¹⁵³ Ramsay, 1984b, 177. KA, Läänintilit, (6966b) Uudenmaan ja Hämeen läänin reduktiomaakirja 1685, fol. 166. KA Astia s. 167.

Wreden ulottuvilla, sillä muilla ei ilmeisesti olisi ollut mistä vaihtaa. Esimerkiksi Silfversvanit olivat käyttäneet nämä mahdollisuudet jo selviytyäkseen neljänneksenperuutuksessa.¹⁵⁴ Vaihtotapauksessa erilaista oli se, että siinä on ollut aktiivisena Wreden vaimo, Brita Cruus itse.¹⁵⁵ Vaihto oli tarkoitus tehdä ”emonth dubbel rentta i Tawfastehuus och Åbo lähn” eli kaksinkertaista verotuloa vastaan. Tätä toimenpidettä ei kuitenkaan koskaan pantu toimeen. Se vaikuttaisikin olleen kruunulle epäedullinen ehdotus. Espoonkartanosta tosin suoritettiin vaihtoja toisiin taloihin. Wrede luovutti Espoonkartanosta 11 taloa ja vielä Kirkkonummelta 18 taloa kruunulle vapaaehtoisesti saadakseen muita häneltä peruutettuja taloja takaisin.¹⁵⁶

Rälssin veroarvo oli Espoonkartanon osalta 100 taalaria. Tämä summa ei perustunut oikeastaan mihinkään, vaan kyseessä oli arvio Gustaf Hornin ajoilta. Koska kartanon veroarvo oli väärä sekä aivan liian alhainen eikä sille ollut määritelty manttaalia, oli tarpeen suorittaa maanmittaus. Lisäksi piti selvittää rälssin alaisten tilojen arvo. Reduktiokomissio tuotti asiasta kaksi välipäätöstä vuosina 1688 ja 1690. Vuonna 1688 suoritettu maanmittaus kaksinkertaisti veroarvon noin 246 taaleriin. Kaiken kaikkiaan vaihdon valmisteluun meni useita vuosia, kunnes asian annettiin viimein olla vuonna 1690. Tämä koski vain itse kartanoa, muita rälssin alaisia tiloja kyllä vaihdettiin.

Wredet selvästikin harjoittivat Espoossa menestyksestä viivytystaktiikkaa. Oliko Wreden ja Cruusin aikomus vaihtoon aitoa, niin sitä on mahdoton määrittää. Tosiseikka kuitenkin on, että muiden esimerkkien reduktio oli käsitelty loppuun jopa puolet nopeammin.

Ei liene myöskään sattumaa, että Espoonkartanoon tehtiin uutta päärakennusta juuri tähän aikaan. Aiemmassa tutkimuksessa on nimittäin todettu, että kartanot jotka rakennettiin säädyn mukaisesti, välttivät reduktion paremmin kuin muut. Ilmeisesti se oli aateliselle keino osoittaa sitoutumista alueeseen.¹⁵⁷ Espoonkartanon uusi päärakennus oli ilmeisesti oikein komea puinen barokkityylinen rakennus. Tosin sen lopullinen valmistuminen on kyseenalaista.¹⁵⁸ Wreden halua säilyttää Espoonkartano hallussaan kuvaa myös se, että hän jatkoi koko 1680-luvun talonpoikien

¹⁵⁴ Ramsay 1984b, 366.

¹⁵⁵ KA, Läänintili, (6974) Eritelmä peruutetuista tiloista Uudenmaan ja Hämeen läänissä (1680-1700), s. 42. KA Astia s. 44.

¹⁵⁶ Ramsay 1984b, 179.

¹⁵⁷ Kepsu 2023, 74.

¹⁵⁸ Kepsu 2023, 71.

sukuoikeuksien haalimista haltuunsa. Uhkaavasta reduktiosta huolimatta monet espoolaiset talonpojat menettivät sukuoikeutensa Wredelle maksamattomien verorästien takia. Näistä sukuoikeuksista ja muista rästeistä talonpojat ovat jättäneet Fabian Wredelle ainakin yhden anomuskirjeen.¹⁵⁹

Lopulta reduktio ratkesi Espoonkartanonkin osalta varsin tyypillisellä tavalla. Kartanosta tehtiin säteriratsutila. Sen varustettavaksi määrättiin tilan uuden veroarvon perusteella kolme ratsumiestä. Yhden ratsumiehen varustus vastasi laskennallisesti 60–70 taalarin veroa. Ratsuvastustusten määrän Fabian Wrede sai anomuksella alennettua kahteen. Kaarle XI ilmoitti kirjeessään maaherra Karl Bondelle, että varmuuden vuoksi ja ratsupalveluksen säilyttämiseksi Wreden velvollisuudeksi säädetään oikeuden mukaisesti vain kahden ratsumiehen varustaminen.¹⁶⁰

Paikalliskomission aineistoissa ei ole säilynyt mitään Espoonkartanosta. Tämä johtuu oletettavasti siitä, että peruutus pitkittyi niin paljon. Paikalliskomissio ehti lopettaa työnsä vuosia ennen kartanon asioiden loppuun saattamista. Niinpä Wrede asioi suoraan Tukholmaan tai maaherran kanssa. Tällainen menettely on varmasti ollut myös paremmin hänen arvolleen sopivaa ja korkeaan asemaansa kuuluvaa. Vielä voidaan ottaa huomioon, että Wrede ei asunut paikkakunnalla, eivätkä hänen toimensa muutenkaan rajoittuneet Uudellemaalle. Niinpä on luultavaa, että hänen asioidensa hoito paikalliskomissiossa ei olisi ollut edes tarkoituksenmukaista. Wrede käytti reduktiossa luoviakseen hyväkseen suhteita eri tahoille ja tasoille. Hänen esimerkiksi tiedetään antaneen lahjoja peruutusta hoitaville virkamiehille, kuten lääninsihteeri Sven Stolpelle.

Maaherra Karl Bondelle hän puolestaan lupasi uuden ajan alulle ominaisesti ystävänpalveluksia eli klienttisuhdetta. Bonde, Wrede ja tilanhoitaja Norberg pelasivat ilmeisen tiukasti yhteen säästääkseen Espoonkartanon suuremmilta peruutuksilta 1690-luvulla. Bonde esimerkiksi varoitti Wredeä lisäperuutuksen uhasta. Wrede ja Bonde ajoivatkin vastavuoroisesti toistensa etuja ja vaihtoivat palveluksia. Wrede esimerkiksi suositteli Bonden ylentämistä. Sinänsä tällaisessa suhdeverkostossa ja vastapalvelusten vaihdossa ei ole mitään tavatonta tuona aikakautena. Kuitenkin

¹⁵⁹ Talonpojat Wredelle 18.1.1692. EKA Espoonkartanon arkisto.

¹⁶⁰ Kaarle XI Karl Bondelle 1.9.1694. RA Riksregistraturet, SE/RA/1112.1/B/570 (1694) fol. 3v

Fabian Wrede kehotti kirjeenvaihdossa tilanhoitaja Norbergia pitämään nämä seikat omana tietonaan.¹⁶¹

Ahkerin kirjelmöijä Espoon paikallisaatelista näyttää olleen kovaonninen kapteeni Henrik Silfversvan. Hän itse vaimoineen ja sisarineen näyttää aktiivisesti kirjelmöineen oikeuksiensa puolesta. Silfversvan ei suinkaan alistunut reduktion tuottamiin tappioihin. Rungas kirjelmöinti oli selvästi suvussa tapana, sillä jo kapteenin isältä on säilynyt kirjemateriaalia Riksarkivetissa.

Siltä pohjalta onkin erikoista, että paikallisen reduktiokomission saapuneista asiakirjoista ei hänen asioitaan löydy. Kapteeni Silfversvan kirjoitti kuninkaalle useita kertoja ja hoiti vielä lukuisia oikeustapauksia. Ainakaan mielenkiinnon puute ei selitä kirjeiden puuttumista. Selitys voinee olla se, että hän on ilmeisesti osallistunut läsnä olevana paikalliskomission tutkimukseen Espoossa elokuun 22. päivänä 1682.¹⁶² Suullinen käsittely on todennäköisesti poistanut tarpeen kirjelmöidä paikalliskomissiolle. Toki kirjeiden puuttuminen voidaan selittää myös lähteiden tuhoutumisella. Edes kaikki Silfversvanin säilyneet kirjeet eivät käsittele reduktiota. Osa tästä asiakirjajoukosta on muitakin, löytyy esimerkiksi merivahinkoja, tulipaloja sekä eläkkeen anomista koskevia asiakirjoja. Silfversvanilta on ainoana esimerkkinä säilynyt ja löytynyt kaksi reduktioon liittyviä anomusasiakirjaa. Wreden osalta ne ovat luultavasti olemassa Riksarkivetissa, mutta asiakirjat eivät ole olleet saatavilla tähän tutkimukseen.

Ensimmäinen, päiväämätön, anomuskirje liittyy Mattbyn omistukseen. Siinä kapteeni Silfversvan, oletettavasti nuorempana, anoo kyseistä kylää omistukseensa. Perusteiksi hän listaa mielenkiintoisesti edesmenneen isänsä palvelukset Saksassa ja oman sotapalvelunsa useissa eri rykmenteissä ja mainitsee olleensa sotavankina.¹⁶³ Toinen anomuskirje on vuonna 1684 kuninkaalle lähetetty eläkeanomus. Siinä kapteeni Silfversvan mainitsee taloudellisen ahdinkonsa yhdeksi syyksi reduktion.¹⁶⁴ Toki kaikki hoitivat asioitaan aktiivisesti. Silfversvan oli ilmeisen luottavainen valitustensa

¹⁶¹ Kepsu 2023, 74; Ramsay, 1984b, 186.

¹⁶² KA, Läänintilit, (6960), Kuninkaallisen komission pöytäkirjoja ja tarkastusmaakirjoja koskien Raaseporin lääniä (1682-1684) fol. 1, KA Astia s. 11.

¹⁶³ Henrik Silfversvan kuninkaalle, päiväämätön. RA, ämnessamlingar. Personhistoria, SE/RA/756/756.1/S/S 31, bildid: A0073831_00190.

¹⁶⁴ Henrik Silfversvan kuninkaalle 20.12.1684. RA, ämnessamlingar. Personhistoria, SE/RA/756/756.1/S/S 31, bildid: A0073831_00192.

menestymiseen Tukholmassa. Hän kieltäytyi maksamasta joitain maksuja kruunulle koska ilmeisesti uskoi, että verotuspäätökset muuttuvat vielä hänen eduksensa.¹⁶⁵

Silfversvanien asioita on siis käsitelty komissioissa. Hän on ainakin kerran ollut sellaisen kuultavana.¹⁶⁶ Kyseessä on ilmeisesti paikallinen reduktiokomissio, mutta lähteistä ei saada täysin yksiselitteistä varmuutta mikä on kyseinen kuninkaallinen komissio, sillä näitä toimi useita, mutta komissaarina oli kuitenkin Gripenberg. On mahdollista, että kyseessä olisi myös tarkastuskomissio.

Tämä komission kuulemistilaisuus on mahdollisesti muistuttanut käräjiä ja niillä pidettyä reduktiotutkimusta. Tilaisuudessa paikalla on ollut ainakin kirkkoherra Brennerus, Espoon lautamiehiä sekä kruununvouti. Tosin tästä tilaisuudesta laadittu pöytäkirja ei noudata käräjäpöytäkirjan kaavaa. Se muistuttaa enemmänkin Arvid Hornin käräjillä laatimaa luettelomaista reduktiotutkimusta, vaikka onkin paljon seikkaperäisempi. Paikalliskomission pöytäkirjoista on säilynyt ainakin kahta eri versiota, jotka varsinkin asettelultaan poikkeavat toisistaan. Sisällöissä näillä ei ole suuria eroja.

Paikalliskomissio on siis ollut ilmeisesti Espoossa Gripenbergin johdolla elokuun 22. päivänä 1682. Silfversvan pääsi kertomaan komissiolle tilustensa tilasta. Ilmeisesti hän toivoi, että saisi jopa ainakin yhden lisätilan. Tämän avulla hän voisi suorittaa ratsupalvelusta, koska nykyisellään ei siihen kykene. Lautamiehet ja kirkkoherra kuitenkin totesivat, että ennen on Kvisbackasta siihen kyetty. Kvisbackan tulipalo tulee jälleen mainituksi. Kapteenin toiveet eivät ilmeisesti kuitenkaan vakuuttaneet komissiota, vaikka Gripenberg alustavasti harkitsi asiaa.

Suunnitelman mukaan Kvisbacka olisi saanut Mattbyn autiotiloja käyttöönsä kolmeksi vuodeksi.¹⁶⁷ Mattbyn osalta aikeita ei kuitenkaan toteutettu ja se pysyi suurelta osin autiona ja heikossa tilassa. Toiveista saada Kvisbackasta ratsutilaa ei tullut mitään. Ilmeisesti paikalliskomissio päättyi Gripenbergin johdolla ensin peruuttamaan Silfversvaneilta kaikki Norrköpingin päätöksen mukaiset rälssitilat ja itse säterinkin.

¹⁶⁵ KA, Läänintilit, (6974), Eritelmä peruutetuista tiloista Uudenmaan ja Hämeen läänissä (1680–1700) fol. 90, KA Astia s. 93.

¹⁶⁶KA, Läänintilit, (6960) Kuninkaallisen komission pöytäkirjoja ja tarkastusmaakirjoja koskien Raaseporin lääniä fol. 1, KA Astia s. 11.

¹⁶⁷ KA, Läänintilit, (6960) Kuninkaallisen komission pöytäkirjoja ja tarkastusmaakirjoja koskien Raaseporin lääniä, fol. 1, KA Astia s. 11.

Komissio määräsi sen augmentiksi toiselle ratsutilalle. Päätös kuitenkin muuttui vielä myöhemmin. Reduktiokomission kirje kuninkaalle selventää asiaa.¹⁶⁸

Siinä todetaan, että Silfversvanit pääsivät ”kurjien luetteloon” eli listalle, jolle päässeet saivat pitää osan lahjoituksistaan köyhyyden takia. Monissa anomuksissaanhan kapteeni oli nimenomaan korostanut heikkoa asemaansa. Kuninkaan kanslia toimi nopeasti ja jo samana päivänä reduktiokomissio sai vastauksen, jolla Silfversvan sai rälssinsä takaisin omaksi ja vaimonsa elinajaksi. Päätöstä perusteltiin köyhyyden lisäksi sillä, että kapteenille palautettavat tilat olivat osittain autioita.¹⁶⁹ Kuningas vahvisti tämän vielä kirjeellään Gripenbergille 28.3.1685.¹⁷⁰ Tulos ei kuitenkaan liene ollut Kvisbackan säterin kannalta muuta kuin toiseksi paras. Myöhemmissä suunnitelmissa Kvisbackaa ei edes harkittu ratsutilaksi.¹⁷¹ Pysyviä ratsutiloja perustettiin Espooseen kaikkiaan 26.¹⁷²

Jostain syystä samoja päätöksiä on annettu ja vahvistettu useaan kertaan monissa Espoon esimerkkitapauksissa. Vielä 28.4.1690 kuningas vahvisti vielä kerran saadun listan mukaan suuren joukon Uudenmaan ja Hämeen läänin elinikäisiä läänityksiä. Tässä ainakin Silfversvan, Gyldenär, Svanfeltin leski ja von Bönhardt saivat saman päätöksen, jotka heille oli annettu jo vuosia aiemmin.¹⁷³

Silfversvanit eivät menettäneet kaikkea, mutta eivät myöskään saaneet pysyvän säteriratsutilan tuomia etuja. Nämä edut olivat varmasti heillä hyvin tiedossa. Olihan suku saanut asemansa nimenomaan ratsupalvelulla Henrik Silfversvanin isän ja isoisan aikana. Elinikäinen säterivapaus ei mahdollistanut suvulle jatkuvuutta Espoossa. Sen takaisi paremmin pysyvä säterivapaus taikka säteriratsutilan asema. Reduktiokomission kuninkaalle toimittama lista eli kurjien luettelo on lähetetty komissiolle ”paikkakunnalta” eli sen on luultavasti laatinut paikalliskomissio. Komission tietojen mukaan kapteenin tiluksen käsittivät kuusi tilaa ja kolme manttaalia. Veroina niiden arvo olisi noin 90 taaleria, minkä olisi pitänyt teoriassa

¹⁶⁸ Reduktiokomissio kuninkaalle 18.7.1684. Reduktions och räfsmyndigheter skrivelser till Kungl. Maj:t Vol. 7.

¹⁶⁹ Kaarle XI reduktiokomissiolle 18.7.1684. RA, Riksregistraturet, SE/RA/1112.1/B/486 (1684), fol. 191v.

¹⁷⁰ Kaarle XI Johan Gripenbergille 28.3.1685. RA, Riksregistraturet, SE/RA/1112.1./B/ 489, fol. 875v.

¹⁷¹ KA, Läänintilit, (6970) Kuninkaallisen tarkastuskomission suunnitelma Uudenmaan ja Hämeen läänin ratsuväkirykmentin ratsutiloista (1687).

¹⁷² Ramsay, 1984b, 89.

¹⁷³ Kaarle XI Karl Bondelle 28.4.1690. RA, Riksregistraturet, SE/RA/1112.1/B/531, fol. 1005.

riittää ratsutilalle. Reduktiokomissio suosittaleekin kirjeessään jättämään Henrik Silfersvanin paikalleen. Valitettavasti paikalliskomission kirjeiden säilyneissä osissa ei mainita Silfersvaneja. Tässä kohtaa on mainitun kirjeen avulla havaittavissa pieni ristiriita Ramsayn tutkimuksen ja lähteiden välillä, hän mainitsee rälssin kooksi viisi tilaa, mutta lähteissä se on kuusi.

Kvisbackan kohtalosta ja myös Espoonkartanon prosessista voidaan huomata, että reduktion yhteydessä nähtiin suuresti vaivaa toimivien ja ennen kaikkea riittävän vauraiden ratsutilojen luomiseksi. Tätä varten oikeastaan selvitettiin tilojen vaurautta ja veronmaksukykyä. Haluttiin varmistaa, että keskeisenä pidetty ratsupalvelus myös tulee suoritettua. Tätä myös valvottiin, kuten Albergan ja Kilon tapauksessa huomataan.

Tästä kaikesta voidaan nähdä paikalliskomissiolle kaksi roolia, nimittäin tiedonkeruu ja suositukset. Lopulliset päätökset tehtiin paikalliskomission ohjeista huolimatta usein Tukholmassa. Viimeinen lenkki päätöksenteon ketjussa oli itsevaltias kuningas. Kuitenkin paikalliskomission kanta ollut päätöstä tehtäessä oleellinen. Onhan sillä ollut paras tieto Uudeltamaalta ja Hämeestä. Esimerkkitaapauksissa sen kanta on ollut merkityksellinen ainakin Mäkkylän ja Kvisbackan tapauksissa. Silfersvanin yritykset asemansa kohentamiseksi näkyvät siinäkin, että hän anoi vuonna 1695 uutta verollepanoa ja maanmittauksen suorittamista rälssillään. Ilmeisesti kapteeni oli vakuuttunut siitä, ettei maantuotto vastannut sen verotusarvoa. Tästä tuloksena syntyi maanmittari Samuel Brotheruksen laatima kartta.¹⁷⁴ Silfersvanien taloudellinen ahdinko lienee ollut todellinen, eikä pelkästään kurjuuden tarkoitushakuista liioittelua.

Samoin totesi paikalliskomissio Svanfeltin lesken, Margareta Hästeskon aseman Mäkkylän säterissä kurjaksi. Hänkin sai pitää lahjoituksen elinaikansa. Tämän päätöksen teki paikalliskomissio.¹⁷⁵ Tätä asiaa ei alistettu Tukholman komissiolle. Tässä meneteltiin kuten paikalliskomission ohjeissa kehotettiin. Mäkkylä merkittiin kurjien luetteloon ja kuningas vahvisti leskelle läänityksen myöhemmin. Tämä ei luultavasti ollut niin vaativa prosessi kuin Silfersvanin tapaus, koska siitä ei ole jäänyt

¹⁷⁴ Lahtela 2008, 71. KA, Maanmittaushallituksen uudistusarkisto, Espoo. B8:1/1–2. Gräsagård, Olari / Olarsby; Olarsby, Mattby och Kvisbacka: Karta med beskrifning (1695). KA Astia.

¹⁷⁵ KA, Läänintilit, (6979) Uudenmaan ja Hameen läänin reduktiomaakirja, s. 40. KA Astia s. 25

asiakirjoihin juurikaan mainintoja. Samaa viestii se, että paikalliskomissio ei katsonut tarpeelliseksi alistaa päätöstään Tukholmalle.

Päätös on ollut heti prosessin alussa donataarille myönteinen, joten hänellä ei ole ollut tarvetta käsittelyn jatkamiselle. Näin ollen ei ole syntynyt asiakirjoja ja kirjeenvaihtoa valituksista ja muutoksista kuten vaikka Kvisbackan tapauksessa. Mahdollisesti Margareta Hästesko ei nähnyt mitään voitavan saavuttaa uusilla vaatimuksilla. Ajan tavan mukaan leskeä ei mainita nimeltä reduktiomaakirjassa. Mäkkylän osalta reduktio ei siis tuonut mitään muutosta vallitsevaan tilanteeseen. Säteri muuttui Norrköpingin päätöksen mukaisesta säteristä suoraan elinikäiseksi lahjoitukseksi. Asiat muuttuivat siis vasta lesken kuollessa, jolloin kartano palautui kruunulle.

Alberga ja Gyldenärit selvisivät reduktiosta päätymällä säteriratsutilaksi, joka varusti yhden ratsun. Tämä päätettiin vuonna 1682.¹⁷⁶ Albergan itsensä ja sen alaisten tilojen osalta reduktiossa aiheuttivat ylimääräistä päänvaivaa Johan Gyldenärin hämärät ja hämäräksi jäävät liiketoimet, joissa ilmeisesti koko rälssi pantattiin. Gyldenärin liiketoimet päättyivät mahdollisesti jonkinlaiseen henkilökohtaiseen konkurssiin. Näiden vaikeuksien takia säteri siirtyi pojalle sukulaisten avustamana. Gyldenärin asiasta reduktiokomissio teki päätöksen 14. maaliskuuta 1690. Ramsay ei juurikaan puutu tutkimuksissaan Albergan reduktioasioihin, eikä mainitse mitään reduktion myöhemmistä vaiheista. Gyldenärin reduktioasia ei kuitenkaan tullut täysin valmiiksi ratsutilaksi pääsemisellä eikä reduktiokomission päätöksellä. Asia pysyi vireillä ainakin vuoteen 1698 asti. Ilmeisesti kysymys oli maksamattomista verorästeistä.

Arvid Gyldenärkin toimi samoin kuin Silfversvanit ja vetosi taloudellisissa vaikeuksissa reduktion tuomiin haasteisiin vielä niinkin myöhään kuin 1701.¹⁷⁷ Vielä vuonna 1703 hän anoi kuninkaalta saamattomia palkkojaan ja sotaväelle jaotettujen tuotteiden palautusta. Anomus ei ilmeisesti johtanut mihinkään käytännön toimiin Espoossa.

Björnvikin säteri palautettiin Karl von Bönhardtille elinikäisenä läänityksenä köyhyyden perusteella. Reduktiomaakirjassa¹⁷⁸ mainitaan tämän tapahtuneen

¹⁷⁶ Ramsay 1984b, 211.

¹⁷⁷ Arvid Gyldenär kuninkaalle 23.9.1701, Riksarkivets ämnessamlingar. Personhistoria, SE/RA/756/756.1/G/I/G 23.

¹⁷⁸ KA, Läänintilit, (6979) Uudenmaan ja Hämeen läänin reduktiomaakirja s. 32. KA Astia s. 21.

13.7.1685 annetun kuninkaallisen kirjeen pohjalta, mutta riksregistraturasta ei kyseistä kirjettä löydy. Ramsayn mukaan palautus johtui kurjasta asemasta, joten ilmeisesti Bönhardtinkin pääsi kurjien luetteloon.

Voidaankin siis todeta, että paljon meni ja paljon palasi. Säterit vaikuttavat palautuneen donataareille eliniäksi läänitettyinä tai sitten säteriratsutiloina. Muita kartanoiden alle kuuluneita rälssi- ja verorälssitiloja sen sijaan kyllä palautui pysyvästi kruunulle. Ne asetettiin ruotujaon alaisiksi. Voidaan siis havaita, että osittaisia peruutuksia tapahtui. Lisäksi vaikuttaa siltä, että Espoossa ei ole kovinkaan montaa samankaltaista reduktiotapausta. Ainoastaan kurjien luetteloon päätyminen ja elinajaksi palauttaminen yhdistää joitain tapauksia. Samoin Albergaa ja Esponkartanoa yhdistää säteriratsutilaksi päätyminen. Peruutuksia monimutkaisti muun muassa se, että monia tiloja oli liitetty suoraan kartanoihin. Niitä ei ollut enää olemassa todellisina itsenäisinä yksikköinä, vaan ainoastaan kruunun maakirjoissa paperilla.

Uudenmaan kuninkaallisen komission ja paikallisen reduktiokomission suurin vaikutus reduktioprosessissa vaikuttaa olleen eri toimijoiden kuulluksi saaminen ja paikallistason tiedonkeruu keskushallinnon prosessia varten. Suuret päätökset tehtiin kuitenkin keskuskomissiossa ja viime kädessä kuninkaan toimesta. Paikalliskomissio ja Tukholman komissio ilmeisesti laativat listoja, joissa esitettiin hallitsijalle peruuttamista tai sitten läänityksen palauttamista eliniäksi. Näihin listoihin on viitattu useasti, mutta en sellaista itsessään onnistunut löytämään. Lahjoitukset saatetaan mainita annetun ”kuninkaallisen listan mukaan eliniäksi”¹⁷⁹. Hallitsija joko hyväksyi tai hylkäsi nämä listat osittain tai kokonaan.¹⁸⁰

Paikalliskomissio on paikallisen eliitin lisäksi kuullut tutkimuksissaan rahvasta. Sen toimissa läsnäolleet lautamiehet ovat maakirjojen ohella olleet keskeinen tilojen kuntoa ja kykyä koskeva tietolähde. Asiakirjoista voidaan nähdä, että mitä paremmassa sosiaalisessa asemassa aatelismies on, sitä vähemmän hän näkyy aineistossa. Wredejä sivutaan lähinnä maakirjoissa, Gyldenärin tilukset todetaan paikalliskomissiossa ja heitä heikompia kuten Silfversvania käsitellään laajemmin. Eli

¹⁷⁹ KA, Uudenmaan lääninhallituksen konttorin arkisto, (Gab:2.2.) Lääninpääkirjaan liittyvät reduktioasiakirjat (1648–1697), fol. 233. KA Astia s. 232.

¹⁸⁰ Kaarle XI Johan Gripenbergille 13.7.1685. Riksregistraturet, SE/RA/1112.1/B/492 (1685), bildid: A0038987_00283, s. 724.

mitä merkittävämpi henkilö on ollut, sitä vähemmän on luultavasti asioitu paikallisen komission kanssa. Arvokkaamman rälssin prosessi on ollut pitempi. Mitä pitempi ja hankalampi prosessi on ollut, sitä korkeammalle asiaa on siirretty. Tämä koskee eritoten niitä tapauksia, joista on valitettu.

Paikallinen komissio vaikuttaa olleen loppujen lopuksi melko vähäinen toimija reduktioprosessissa. Sen toimintaa tuntuu leimaavan väliaikaisuus ja heikko struktuuri. Havaintona tämä ei ole yllättävä, koska komission oli tarkoituskin olla väliaikainen toimija. Sen keskeisin tarkoitus oli vauhdittaa työtä käsittelemällä nopeasti suhteellisen yksinkertaiset asiat. Näin niissä ei tarvinnut vaivata Tukholman keskushallintoa tai kuningasta. Komissiolle on toisaalta osoitettu suuret määrät kirjeitä, joiden funktio on ollut todistaa lähettäjiensä oikeuksia tai ansioita esivallalle.

5 Johtopäätökset

Tutkimuksessani totean, että reduktiolla oli vaikutuksia aatelin kaikkiin tasoihin. Reduktio vaikutti niin rikkaisiin kuin köyhiinkin sekä keskitasoon. Kaikki aateliset puolustivat oikeuksiaan. Keinot olivat melko yksinkertaisia. Niitä olivat kuninkaalliseen majesteettiin vetoaminen köyhyyden pohjalta, virkatien mutkistaminen ja viivyttely, vaihtotarjoukset, yleisten kiertelykonstien käyttö ja mukisematta mukautuminen.

Viranomaisiin ja viime kädessä kuninkaaseen koitettiin vaikuttaa omien mahdollisuuksien ja aseman mukaan. Yleisesti vedottiin omiin tai suvun aiempiin palveluksiin kruunulle. Virkamiehiin vaikutettiin myös suhteilla ja jopa lahjoilla. Kruunun ja alamaisten välillä saatettiin myös neuvotella reduktioasioissa. Erityisesti niin tehtiin vaihtotapauksissa. Varakkaimmilla aatelisilla, kuten Wredellä oli enemmän vaikutuskeinoja kuin köyhemmillä ja vähemmän vaikutusvaltaisilla. Wrede säilytti Espoonkartanon läänitykset käytännössä koskemattomana. Monet muut olivat todellisessa vaarassa menettää kaiken peruutuksessa. Tosin Wredenkin osalta on syytä muistaa, että prosessin tulos ei ollut etukäteen tiedossa. Wredet vaikuttavatkin suhtautuneen prosessiin vakavasti. Espoonkartanossa nähtiin paljon vaivaa uuteen päärakennukseen, talonpoikien sukuoikeuksien saamiseen ja tilusvaihtojen suunnittelemiseen. Näitä tehtiin reduktiosta huolimatta tai juuri sen takia. Kaikilta suvuilta peruutettiin jotain, vaikkakin itse säterit säästyivätkin loppujen lopuksi.

Eli kaiken kaikkiaan reduktio ei ollut maanomistuksellisesti tai paikallisyhteisön voimasuhteissa niin suuri muutos kuin miltä saattaa päälle päin näyttää. Samat kartanot olivat suurimpia ennen ja jälkeen ison reduktion. Samat suvut olivat edelleen vaikutusvaltaisimmat. Tämä vastaa aiemman tutkimuksen luomaa kuvaa siitä, jossain yhteyksissä muutoksen suuruutta on vahvasti liioiteltu. Muutoksena reduktiota edeltävään aikaan on se, että valtio lisäsi säterien ratsupalvelusvelvollisuuksia tai muutti lahjoitusten voimassaolon vain donataarin eliniäksi.

Espoonkartano selvisi reduktiosta hyvin vähällä kokoonsa nähden. Sen velvollisuudeksi jäi loppujen lopuksi vain kahden ratsumiehen varustaminen. Alberga muuttui säteriratsutilaksi. Kvisbacka, Björnvik ja Mäkkylä palautuivat donataareilleen eliniäksi köyhyyden perusteella. Tosin kaikista näistä peruutettiin joitain hajatiloja, eli osittainen peruutus oli mitä suuremmassa määrin mahdollista. Tilat olivat kuitenkin

kruunun maakirjoissa omia yksiköitään, erillisiä säteristä. Tämä mahdollisti osittaisen peruutuksen. Käytännössä eroa kartanon ja sen alaisen tilan välillä saattoi olla hankala tehdä. Tältä pohjalta voidaan nähdä, että reduktiossa kaikkia aatelisia kohdeltiin oikeastaan tapauskohtaisesti, ottaen huomioon tilojen arvo ja donataarin asema ja varallisuus.

Voidaan havaita, että Espoon useimmat pitäjän kartanot olivat tutkimusajankohtana melko pieniä. Ainoastaan itse Espoonkartano ja jossain määrin Alberga muodostavat poikkeuksen. Espoonkartanoon kuului yli 40 tilaa ja Albergaan yhdeksän tilaa peruutusten jälkeen. Muut säterit olivat pienempiä. Tosin on havaittavissa, että säterin alaisten tilojen määrä ei suoraan korreloi sen vaurauteen ja sitä myöten kohteluun reduktiossa. Kvisbacka (viisi tilaa), Björnvik (kolme tilaa) ja Mäkkylä (kuusi tilaa) eivät jää kovinkaan paljon Albergasta. Ne kuitenkin päätyivät kurjien luetteloon ja palautettiin donataarille eliniäksi köyhyyden takia. Kuitenkin samaan aikaan Rödskog, johon kuului vain kaksi tilaa, oli kyllin vauras päästäkseen suorittamaan ratsupalvelusta. Kyvykyys ratsupalveluun tai donataarin arvioitu ”kurjuus” ei siis tullut suoraan tilaluvusta, vaan arvioidusta vauraudesta. Silfversvanien ja Kvisbackan tapaus osoittaa, että ainakin halua ratsupalveluksen suorittamiseen oli, mutta tilan varallisuus painoi enemmän. Kruunu ei ottanut riskejä ratsupalveluksen suorittamisen kanssa.

Keskeinen havainto on myös määräjakoislaitoksen, verotuksen ja reduktion saumaton yhteys. Ei ole yhtä ilman toista, vaan ne mahdollistavat toisensa. Verotuksen ongelmat muodostavat tarpeen koko iso reduktiolle. Tilan verotuotto oli tärkeä määriteltäessä sen kohtaloa reduktiossa. Reduktio puolestaan oli välttämättömyys ratsutilojen muodostamiselle. Tavoitteena oli valikoida vahvimmat tilat ja saada niistä eniten irti armeijan tarpeisiin. Tämä eri prosessien välinen yhteys näkyy siinä, että samat henkilöt hoitivat Uudellamaalla reduktiota ja ruotujakoa. Samoin se näkyy siinä, että ruotujakoa laatineen tarkastuskomission ja paikallisen reduktiokomission toimia ja aineistoja on vaikea erottaa toisistaan. Tarkoituksen mukaista ei ollut aiheuttaa mullistuksia tuhoamalla tuottavia suurtiloja, vaan saada niiden resurssit siirrettyä aatelilta kruunulle, sotalaitoksen käyttöön.

Ylipäänsä arkistolähteissä vallitsee tämän aiheen ja alueen osalta suuri sekavuus. Keskeinen viranomaisen tässä tutkimuksessa on ollut paikallinen reduktiokomissio. Sen arkistot ovat jossain vaiheessa ajautuneet epäjärjestykseen, jos ne ovat koskaan

järjestyksessä olleetkaan. Samoin asiakirjat ovat monesti osittain tai kokonaan tuhoutuneita. Lisäksi asiakirjojen löytämistä haittaa sisällysluettelojen puute. Toki monet muut tukevat aineistot, kuten tuomiokirjat ja maakirjat ovat helpommin tulkittavia, mutta ne eivät kykene vastaamaan kysymyksiin reduktiosta kovin hyvin. Tähän pystyvät paremmin komission pöytäkirjat sekä kirjeenvaihto aatelin, viranomaisten ja kuninkaan välillä. Tukholman reduktiokomission aineisto ei ole ollut käytettävissä tässä tutkimuksessa joitain lähetettyjä kirjeitä lukuun ottamatta. Näitä puutteita on yritetty korjata käyttämällä muita saatavilla olevia lähteitä Kansallisarkiston läänintileissä ja Espoonkartanon arkistossa.

Alkuperäisten asiakirjojen osalta on todettava, että monesti tilat ja maa-alueet käsitellään asiakirjoissa omistajansa kautta, jonkun rälssinä tai tilana. Tämä on tilojen ja sukujen käsittelyssä otettava huomioon tietoja etsittäessä. Henkilötieto on yleensä avaintieto. Erityisesti näin on kaikenlaisissa luetteloissa. Tosin vaikkapa reduktiotutkimuksissa edetään alue edellä. Tällöin keskeisiä tekijöitä ovat kylä ja talonpoika. Tästä syystä on tutkimuksessakin vaikea puhua vain kartanosta tai vain sen omistajista.

Erityisesti lähteistä selviää, että Ramsayn teoksesta saatava vaikutelma Espoon rälssitilojen ja lahjoitusten määrästä ja laadusta on puutteellinen. Ramsayn teoksesta saa vaikutelman, ettei Espoossa olisi ollut muita lahjoituksia kuin hänen mainitsemansa rälssimaat. Tämä ei vaikuta lähteiden valossa pitävän paikkaansa. Espoota koskevista alkuperäislähteistä löytyy kyliä ja taloja, joita hän ei ole syystä tai toisesta käsitellyt. Toki Ramsay koittaa tarkastella Espoota laajasti. Hän ei mainitse missään, että osa pitäjän taloista ja kylistä jää pimentoon. Tämä voi johtua epätarkkuuksissa Espoon rajoissa. Näitä epäselvyyksiä hän ei myöskään käsittele kuin Helsingin pitäjän osalta. Vastaavia pitäjänrajan epäselvyyksiä on havaittavissa pohjois-Espoossa Vihdin suunnalla. Näiden voi olettaa johtuvan hallinnollisen pitäjän ja seurakunnan rajojen eroista. Ramsaylla on ollut käytössä maakirjat, joissa on ollut maininnat kaikista kylistä ja tiloista sekä rälssistä. Näin ollen ainakaan käytettävän tiedon puute ei voi selittää hänen menettelyään.

Paikallisen reduktiokomission pöytäkirjoista voi jotain päätellä siitäkin, mitä niissä ei käsitellä. Kapteeni Silfversvan ja monet muut mainitaan, mutta Espoonkartanoa ei edes mainita. Ei vaikka kyseessä on pitäjän suurin kartano. Suurimmat ja monimutkaisimmat tapaukset siirtyivät paikalliskomissiolta eteenpäin, kuten

kuninkaan antamien ohjeiden mukaan oli tarkoituskin. Mitä pidemmäksi ja monimutkaisemmaksi jonkun kartanon reduktioprosessi ajautui, sitä suuremmissa määrin jäljet johtavat Tukholmaan. Monimutkaiset tapaukset käsiteltiin siellä, lääninhallinnolle tai paikalliskomissiolle jäi vain tietojen toimittaminen ja päätösten toimeenpano.

Espoon aatelisten eliitin vaikuttamiskeinot ovat olleet vaihtelevia henkilön aseman ja vaurauden mukaan. Yksinkertaisemmillaan vaikuttaminen on ollut oman tilanteen suullista perustelua viranomaisille. Tämä on tarkoittanut läänitysten sekä säterikartanon varallisuuden ja olosuhteiden selvittelyä viranomaisille komission ollessa paikan päällä Espoossa sekä käräjillä suoritetuissa tutkimuksissa. Tätäkin keskeisempää on ollut vaikuttaminen kirjeitse niin paikalliskomissioon, lääninhallintoon, Tukholman keskushallintoon ja jopa suoraan kuninkaaseen asti. Viivyttäminen, vaihtotarjoukset ja muutoksenhaut ovat olleet osa keinovalikoimaa.

Samoin yleistä kirjeissä oli suoranainen anelu. Köyhyyteen, kuninkaalliseen armoon ja anojan menneisiin hyviin tekoihin vedottiin kiihkeästi. Erityisesti omien tai suvun ansioiden ja kruunulle tehtyjen palvelusten korostaminen on yleistä. Lisäksi mukana on runsaasti ajan tapoihin kuulunutta ylenpalttista alamaisuuden korostamista. Lahjonta ja epäilyttävät käytänteet sekä hyväveliverkostot ovat myös olleet osa vaikuttamiskeinoja. Nykyajasta nähtynä nämä ovat epäilyttäviä, mutta aikalaisille eivät niinkään tavattomia toimintatapoja. Sen sijaan lähteistä ei näy mitään merkkejä reduktion suorasta vastustamisesta, julkisesta uhmasta tai niskuroinnista. Samoin sukuverkostojen vaikutusta ei ole tutkimuksen esimerkkitaapauksista havaittavissa kuin vähäisessä määrin. On toki mahdollista, että tällaista vaikutusta on enemmänkin. Se ei vain välttämättä näy lähteissä. Sukuverkoston vaikutusyrityksistä on viitteitä Kotkaniemen Stålhanejen tapauksessa. Siellä sukulaisten toisiaan tukeva toiminta on nähtävissä asiakirjoista. Reduktioprosessiin ovat lisäksi vaikuttaneet klientti-patronus-verkostot ja eri viranhaltijoiden väliset suhteet.

Tarkkaa peruutuksen virkatietä ei tässä ole pystytty selvittämään, koska lähdeaineistoista ei pysty seuraamaan päätöksenteon ketjua. Erityisesti reduktioprosessin alku ja loppu näkyvät hyvin. Alkua edustavat käräjien reduktiotutkimukset ja paikalliskomission keräämät ja tuottamat asiakirjat Espoossa ja koko Uudellamaalla. Lopputulosta edustavat puolestaan valmis ruotujako, reduktiomaakirjat sekä kuninkaan päätökset läänitysten kohtaloista. Prosessista

näiden välillä on nähtävissä oikeastaan vain kirjeenvaihtoa ja hajanaisia huomioita. Paikallisten viranomaisten ja maanomistajien tuottama syöte menee keskushallintoon, siihen reagoidaan, ja reduktion tulokset muuttuvat. Toki sinällään on huomionarvoista, että jopa itsevaltiuden aikana aatelisilta alamaisilta tuleva ”palaute” on vaikuttanut prosessiin.

Reduktioprosessin välivaiheiden selvitys on ollut hankalampaa. Paikalliskomission pöytäkirjojen ja kirjeenvaihdon ollessa puutteellisia tai ollessa hajallaan sen suhdetta ja yhteyksiä ylöspäin on haastavaa nähdä lähteistä. Lähteiden alatasoinen takia tässä tutkimuksessa ei voitu muodostaa kuvaa reduktioprosessin ylätasosta. Ylempien viranomaisten asiakirjat olisivat saatavissa Tukholmassa Riksarkivetissa. Niitä ei ole valitettavasti vielä digitoitu.

Reduktio on siis hyvin monipolvinen tapahtumien ja prosessien sarja. Säilyneiden asiakirjojen ja viranomaisten toiminnan perusteella reduktiosta voi saada jopa kaoottisen kuvan. Olihan jo aikalaisilla vaikeuksia saada siitä selkoa. Reduktiopäätöksiä muutettiin, peruttiin ja korjailtiin. Tämä kaikki viestii hallintokoneiston suhteellisesta tehottomuudesta ja primitiivisyydestä. Samalla se osoittaa kuitenkin valmiutta muutokseen ja mukautuvuutta ja joustavuutta. Samoin prosessissa voidaan nähdä pyrkimystä oikeudenmukaisuuteen.

Näistä elementeistä huolimatta keskeistä on kruunun etu. Sitä ei kuitenkaan ajeta niin tiukasti, että paikalliset aatelliset ajautuisivat perikatoon. Kruunu jatkoi reduktiota sitkeästi, ja se että tuloksia syntyi, kertoo hallinnon olleen aikakauden oloihin nähden toimiva. Valtiovalta on selvästikin nähnyt asian eteen suuresti vaivaa. Läänitysten asioista on yritetty hankkia tietoja paikallisten komissioiden avulla. Vastaavaa prosessia ei luultavasti olisi Ruotsissa pystytty suorittamaan vanhempina aikoina. Reduktioprosessissakin voidaan havaita koko aikakauden yhteiskuntaan ja säätyjen sisään rakennettu epätasa-arvo. Tämä näkyy eriarvoisten aatellisten erilaisessa kohtelussa.

Mahdollisuuksia jatkotutkimuksiin tässä aiheessa on runsaasti. Esimerkiksi aihepiiriä voisi lähestyä jonkun toisen paikkakunnan kautta tai valiten läänitasolla edustavimpia ja laajimmin lähteissä kuvattuja esimerkkejä. Myös Riksarkivetin asiakirjojen laajempi ja systemaattisempi tarkastelu toisi jo Espoonkin tasolla paljon uutta tietoa. Jo tässä käsitellyissä lähteissä on myös paljon selvittämätöntä. Tämä

johtuu erityisesti useiden komissioiden ja asiakirjojen osittaisen tuhoutumisen aiheuttamasta epäselvyydestä. Tässä suhteessa esimerkiksi Turun ja Porin lääni vaikuttaisi tarjoavan paljon paremman tutkimuskohteen. Tuon läänin lähdetilanne vaikuttaisi olevan monin verroin parempi. Ainakin arkistoyksikköjen määrästä ja otsikoinnista päätellen esimerkiksi maaherran kirjeenvaihtoa on paljon paremmin saatavilla. Hedelmällinen lähestymistapa voisi olla perehtyä vieläkin tarkemmin kuninkaan ja reduktiokomission ja komissaarien väliseen kirjeenvaihtoon.

Liitteet

Liite 1 – Esimerkkitaupukset Espoon pitäjänkartalla vuodelta 1750.

Kartta 1. Esimerkkitaupukset: 1. Espoonkartano 2. Alberga 3. Björnviik 4. Kvisbacka 5. Mäkkylä. Muut nykyisen Espoon säterikartanot: 6. Gräsa 7. Rödskog.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Espoon kaupunginmuseo, Espoo (EKA)

Espoonkartanon arkisto

Espoonkartanon rälssitalonpojat Fabian Wredelle 18.1.1692.

Johannes Gezelius vanhempi Fabian Wredelle ja Arvid Gyldenärille

7.4.1680

Kansallisarkisto, Helsinki (KA)

Läänintilit, Uudenmaan ja Hämeen läänin tilejä,

Tositekirja 1691.

Maakirja 1682.

Maakirja 1683.

Maakirja 1697.

Läänintilit, yleisiä asiakirjoja,

Uudenmaan ja Hämeen läänin reduktiomaakirja.

Uudenmaan ja Hämeen läänin reduktiomaakirja (1685).

Kuninkaallisen komission pöytäkirjoja ja tarkastusmaakirjoja koskien Raaseporin lääniä (1682–1684).

Uudenmaan ja Hämeen reduktioasiakirjoja.

Uudenmaan ja Hämeen läänin reduktiokomissiolle jätettyjä kirjeitä (1683).

Uudenmaan tarkastuspöytäkirjoja (1682).

Tarkastuspöytäkirjoja ja luetteloita koskien Uudenmaan ja Hämeen läänin säteritiloja ja rajapiiritiloja (1683–1687).

Eritelmä peruutetuista tiloista Uudenmaan ja Hämeen läänissä (1680–1700).

Kuninkaallisen tarkastuskomission suunnitelma Uudenmaan ja Hämeen läänin ratsuväkirykmentin ratsutiloista (1687).

Uudenmaan ja Hämeen ruotujakoa käsittelevän komission kirjeitä (1682–1686).

Maanmittaushallituksen uudistusarkisto, MHA U Uudistuskartat ja -asiakirjat,

Espoo. B8:1/1–2. Gräsagård, Olari / Olarsby; Olarsby, Mattby och Kvisbacka: Karta med beskrifning (1695).

Espoo. B8a:16/1–2. Suurhuopalahti / Storhoplax; (N:o 2) Alberga, Mäkkylä, Konungsböle, Kilo samt Kånala i Helsinge: Karta öfver egorne med beskrifning (1691).

Raaseporin ja Hattulan tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat

Varsinaisten asioiden pöytäkirjat. II KO a:5. (1684).

Raaseporin tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat

Varsinaisten asioiden pöytäkirjat. II KO a:4. (1696).

Uudenmaan lääninhallituksen konttorin arkisto

Gab:2.2. Lääninpääkirjaan liittyvät reduktioasiakirjat (1648–1697).

Riksarkivet, Tukholma (RA)

Lantmäteristytelsen,

Kartor rörande Finland och Sveriges forna provinser,

Charta öfver Esbo sochn uti Rassborgs Östre härad och Nylands län belägen, författad år 1750 af Fried. Joh. Fonseen. /Reversal 1850 nr 132/ 65 - E: 13.

Lokala reduktionskommissioner i Sverige och Finland,

Reduktionskommissionen i Nylands och Tavastehus län 1683–1684.

Riksregistratur,

Kaarle XI Karl von Bönhardttille 18.3.1680.

Kaarle XI:n ohjeet paikallisille reduktiokomissioille 18.4.1683.

Kaarle XI reduktiokomissiolle 18.7.1684.

Kaarle XI valtiokonttorille 20.12.1684.

Kaarle XI Johan Gripenbergille 28.3.1685.

Kaarle XI Johan Gripenbergille 13.7.1685.

Kaarle XI Karl Bondelle 28.4.1690.

Kaarle XI Karl Bondelle 1.9.1694.

Skrivelser till kungliga majestet,

Reduktiokomissio kuninkaalle 15.5.1683.

Reduktiokomissio kuninkaalle 18.7.1684.

Valtiokonttori kuninkaalle 18.5.1695.

Svean Hovrätt, Huvudserie [Liber causarum], SE/RA/420422/01/E VI a 2
aa/95 (1633–1640)

Ämnesamlingar, personhistoria,

Biographica,

Gyldenär

Arvid Gyldenär kuninkaalle 23.9.1701.

Knorring

Stefan Fredrik Knorring kuninkaalle, päiväämätön.

Silfversvan

Henrik Silfversvan kuninkaalle, päiväämätön.

Henrik Silfversvan kuninkaalle 20.12.1684.

Tutkimuskirjallisuus

Aalto, Seppo. Kruununkaupunki: Vironniemen Helsinki 1640–1721. Kirjokansi 104.

Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2015.

Edvinsson, Rodney, Tor Jacobson, ja Daniel Waldenström, toim. Exchange rates, prices, and wages, 1277-2008. Historical monetary and financial statistics for Sweden. Stockholm: Ekerlids Förlag; Sveriges Riksbank, 2010.

Förvaltningshistorisk ordbok, svenska litteratursällskapet i Finland, 2016

<https://fho.sls.fi/>

Haikari, Janne. Isännän, Jumalan ja rehellisten miesten edessä: vallankäyttö ja virkamiesten toimintaympäristöt satakuntalaisissa maaseutuyhteisöissä 1600-luvun jälkipuoliskolla. Bibliotheca Historica 121. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2009.

Haikari, Janne, Marko Hakanen, Anu Lahtinen, ja Alex Snellman. Aatelin historia Suomessa. Helsinki: Siltala, 2020.

Jensen-Eriksen, Patrik. ”Epätoivottu kosija: Johan Gyldenärin tausta ja hänen avioaikeensa 1620-luvulla”. Pro gradu- tutkielma, Helsingin yliopisto, 2023.

Jokipii, Mauno. Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat I. Helsinki: Helsingin Yliopisto, 1956.

———. Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat II. Helsinki: Suomen historiallinen seura, 1960.

- Jutikkala, Eino. *Läntisen Suomen Kartanolaitos Ruotsin Vallan Viimeisenä Aikana*. Helsinki: Suomen historiallinen seura, 1932.
- . *Suomen talonpojan historia*. 2. p. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1958.
- Jutikkala, Eino, Yrjö Kaukiainen, ja Sven Erik Åström, toim. *Suomen taloushistoria*. Helsinki: Tammi, 1980.
- Karonen, Petri. *Pohjoinen suurvalta: Ruotsi ja Suomi 1521–1809*. 4., Uudistettu painos. Kirjokansi 63. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2014.
- Karonen, Petri, Nils Erik Villstrand, ja Pertti Haapala, toim. *Suomalaisen yhteiskunnan historia 1400–2000*. Osa 1: Rakenteet ja instituutiot. Tampere: Vastapaino, 2021.
- Kotivuori, Yrjö. *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*. Verkkojulkaisu 2005
<<https://ylioppilasmatrikkeli.fi>>
- Kuisma, Markku, toim. *Helsingin pitäjän historia*. 2: Vanhan Helsingin synnystä isoonvihaan, 1550–1713. / Vantaa: Vantaan kaupunki, 1990.
- Kujala, Antti. ”Kronan, adeln och bönderna i sydvästra Finland 1640–1700”. *Historisk tidskrift för Finland*. 2002, 12–37.
- . *Kruunu, aateli ja talonpojat 1630–1713: verot, vuokrat ja valtasuhteet*. Helsinki: Antti Kujala, 2010.
- . *Voudintileistä veroparatiiseihin: verotuksen historia*. Jyväskylä: Atena, 2021.
- Lahtela, Simo. ”Espoon pitäjän kylät nuoremmilla geometrisilla kartoilla 1691–1706”. *Pro gradu- tutkielma*, Jyväskylän yliopisto, 2008.
- Lappalainen, Mirkka. *Maailman painavin raha: kirjoituksia 1600-luvun pohjolasta*. Helsinki: WSOY, 2006.
- Nikander, Gabriel, ja Eino Jutikkala. *Suomen kartanot ja suurtilat*. I. Helsinki: Kivi, 1939.
- Petersen, E. Ladewig. ”Office and Offence. Crisis and Structural Transformation in 17th-century Scandinavia: II. Profit from Office - Profit from Grant: Sweden and Denmark 1560–1660”. *Scandinavian Journal of History* 18, nro 2 (tammikuu 1993): 121–30. <https://doi.org/10.1080/03468759308579251>.
- Ramsay, August. *Espoo*. 1. *Espoon pitäjä ja Espoon kartano 1500-luvulla*. Espoo: Espoon kaupunki, 1984.
- . *Espoo*. 2. *Espoon pitäjä ja Espoon kartano 1600-luvulla*. Espoo: Espoon kaupunki, 1984.

- Ramsay, Jully. Frälsesläkter i Finland intill stora ofreden. Helsinki: WSOY, 1909.
- Rasila, Viljo, Eino Jutikkala, ja Anneli Mäkelä-Alitalo, toim. Suomen maatalouden historia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 914. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2003.
- Roos, John E. ”Johan Gripenberg såsom indelningskommissarie i Finland.” Historisk tidskrift för Finland, nro 4 (1929)
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/917283?page=3>
- Sainio, Venla. "Wrede, Fabian". Kansallisbiografia -verkkojulkaisu. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1997 (viitattu 1.11.2024)
<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/3956>
- Ulvgäng, Georg, Georg Haggrén, Kasper Kepsu, Johanna Ilmakunnas, Henrika Tandefelt, Alex Snellman, Aapo Roselius, ja Tryggve Gestrin. Espoonkartano kuninkaantien varrella. Espoon kaupunginmuseon tutkimuksia 15. Espoo: KAMU Espoon kaupunginmuseo, 2023.
- Österberg, Börje, Sheila Liljeberg-Elgert, ja Richard Elgert. Kiloboken: En Bygdekrönika Med Fakta, Minnesbilder Och Anekdoter Från Byarna Kilo, Klobbskog Och Konungsböle I Esbo Stad. Esbo: Börje A. Österberg, 2014.